

D'OLOT A LES ÍNDIES. L'AVENTURA COMERCIAL OLOTINA A AMÈRICA EN ELS ANYS 1749-1753

Miquel PUIG I REIXACH

Aprofitant un període favorable al comerç català amb Amèrica a mitjans del segle XVIII, alguns negociants d'Olot s'aventuraren a enviar-hi gèneres manufacturats a la comarca. S'estudien quatre expedicions comercials olotines dels anys 1749-1753, una a Veracruz i una altra a Oaxaca (Mèxic) i dues més a Buenos Aires, totes inèdites. La mercaderia eren mitges i guants d'home, de dona i de criatura i gorres (barretines), tot de llana. La rellevància d'aquestes expedicions olotines rau en el fet que s'hi traficava gènere de punt de llana, un producte d'un valor afegit limitat i de demanda incerta en comparació amb productes d'altres poblacions que s'exportaven a Amèrica (com ara els aiguardents o les indianes) i en la circumstància de ser generades a Olot, una vila entre muntanyes, allunyada de les vies marítimes, amb una xarxa de camins precaris i amb unes possibilitats limitades per a reunir els capitals necessaris.

Olot, Cadis, Amèrica, comerç, carrera d'Índies, companyies comercials, gènere de punt, naufragis.

During a favourable period for the Catalan trade with America halfway through the 18th century, some tradesmen from Olot ventured to send manufactured products from their region to the continent. We study four unprecedented trading expeditions from Olot to Veracruz and Oaxaca (Mexico) and two more to Buenos Aires during years 1749-1753. The traded goods consisted of tights and gloves for men, women and children and hats (barretines), which were all made of wool. The remarkable aspect of these expeditions was the woollen fabric that

Miquel PUIG I REIXACH, «D'Olot a les Índies. L'aventura comercial olotina a Amèrica en els anys 1749-1753», Annals del Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i Comarca, 28 (2017), p. 53-111

was traded, which was a kind of textile with low added value and whose demand was uncertain in comparison to goods from other towns that were being exported to America (such as schnapps or printed calicoes). Moreover, these goods were produced in Olot, which was a town located between mountains, far from the maritime routes, with a poor road network and with limited possibilities for raising the necessities capitals for the expeditions.

Olot, Cádiz, America, commerce, carrera de Indias, commercial societies, knitwear, wreck

Si agafem el llibre del cadastre d'Olot de l'any 1748 (un volum anual on constava el que cada olotí havia de pagar en aquell any per l'impost reial del cadastre), al costat del nom de Rafel Porxas trobarem una inscripció justificativa de per què, en aquella ocasió, se li relevava l'obligació tributària: "En Indias". I de manera semblant passa en els llibres de 1749 i de 1750 ¹. El curós recaptador del cadastre ho anotà per justificar que Porxas no havia de pagar res per raó de ser fora d'Olot, per trobar-se ni més ni menys que a les Índies, la denominació genèrica usual per referir-se a les colònies americanes de la corona espanyola. De moment, la presència d'aquest olotí a la tan llunyana Amèrica no aconsegueix de sobrepassar aquesta mera anotació cadastral, llevat de la constància que, el 1751, Porxas era a Cadis, la ciutat portuària que feia de pont obligat entre la Península i el Nou Continent. Al voltant d'aquests anys, l'estiu de 1749 Margarida Anna Hostench va protocol·litzar a Olot, davant de notari, el seu consentiment perquè el seu marit, Antoni Pujadas, pogués passar a la ciutat de Veracruz, a les Índies. Documentació de poc després ens diu que Pujadas tenia feta una companyia de comerç amb aquesta ciutat mexicana, de la qual també formaven part els germans Jaume i Pere Sala i Millàs, el primer dels quals era veí de Sevilla, i que el gendre de Pujadas, Llorenç Prat, era a Cadis, on, per algun temps, tingué oberta botiga de teles i gènere de punt. Després, al voltant dels anys 1751 i 1753, podem saber que l'otolí Rafel Bassols i uns altres socis, van participar amb mercaderies locals en tres expedicions comercials que sortiren de la Península cap a ports americans (a Oaxaca, passant per Veracruz, en el primer cas, i a Buenos Aires pel que fa a les altres dues expedicions). En aquella que tenia per destinació Oaxaca hi anà embarcat Simó Manyalich, també d'Olot.

¹ Arxiu Comarcal de la Garrotxa (ACGAX), Fons municipals, Olot, Cadastre, Llibres per major dels anys 1748, 1749 i 1750, s.n.

El tràfic comercial entre Catalunya i Amèrica s'havia reactivat en aquells anys, passant sempre, això sí, pel port de Cadis, esdevingut per reial cèdula de 1717 l'únic lloc des del qual es podia sortir cap a les Índies o retornar-ne, una privativa que, per a complicació del comerç català, es va mantenir impertèrrita fins a la llunyana data de 1778. Això no va impedir els negocis entre Catalunya i les Índies. Periòdicament, en intervals d'alguns mesos, sortien de Cadis cap a Amèrica naus noliejades per comerciants catalans (generalment establerts en aquella ciutat portuària) i carregades de productes catalans, amb un retorn aprofitat per portar cap aquí els principals productes colonials. Mirant més de prop, el camí entre Catalunya i Cadis, o viceversa, era una segona qüestió que els comerciants catalans havien de contemplar en el conjunt del seu negoci.

Atès que les operacions mercantils entre Catalunya i Amèrica poden situar-se en un context de normalitat, podria semblar que la participació d'Olot en aquestes expedicions comercials quedaria mancada de rellevància, però no és pas així. D'entrada, aquestes relacions entre Olot i Amèrica a mitjans del segle XVIII són un tema del tot inèdit, que cal valorar fent atenció a les circumstàncies que en aquells anys concorrien en les manufactures i el comerç olotí. La historiografia olotina del segle XVIII ha posat molt el focus –amb tota la legitimitat– en les darreres dècades de segle, quan la vila prengué per un temps una volada que causà admiració en els observadors forans i un punt d'excessiva satisfacció entre la seva gent. Precisament d'aquells anys hom n'ha destacat l'existència a la vila d'un segellador dels gèneres que s'havien d'enviar a Amèrica, però aquesta data és tardana, de 1788 ². Important fou també la nombrosa colònia d'olotins i de gent de la Garrotxa que es va instal·lar a Cadis i a tota la costa del País Valencià i de part d'Andalusia a l'últim terç del segle XVIII ³, però de nou ens remetem a uns anys posteriors als que ara ens ocupen. Incidir, per tant, en els anys mitjans del segle ens permet de formular amb més amplitud i fonament la trajectòria econòmica viscuda per la vila. Per altra banda, si examinem la llista dels comerciants catalans inscrits a Cadis en la matrícula del comerç entre els anys 1745 i 1755, la majoria provenien de Canet de Mar, Barcelona i Mataró i, en menor nombre, de Calella, Palafrugell, Roses o Sant Feliu de Guí-

² ACGAX, Fons Municipals, Olot, Manual d'instruments, 28 de gener de 1788. Vegeu Ricard JORDÀ I GÜELL, *Vida olotina en el salt a l'època moderna (1780-1790)*, Barcelona, Rafael Dalmau editor, 1978, p. 20.

³ Miquel PUIG I REIXACH, «Comerciants olotins fora de Catalunya a la fi del segle XVIII», a *Els catalans a Espanya*, Barcelona, Universitat de Barcelona – Generalitat de Catalunya, 1996, p. 437-444.

xols, totes poblacions marineres. Fora d'elles, només n'hi trobem de Vilafranca del Penedès i de Montbrió (possiblement vinculats amb el tràfic de l'aiguardent), de la Bisbal (sembla que la de l'Empordà) i d'Olot, la població de més a l'interior de totes elles ⁴. A això s'hi suma que el gènere amb el qual els comerciants olotins traficaven amb Amèrica en aquests anys era el tradicional gènere de punt de llana, un producte elaborat manualment en totes les seves fases i, per tant, d'un valor afegit limitat i de demanda incerta en comparació amb productes d'altres poblacions que s'exportaven a Amèrica, com ara els aiguardents o, en el camp del tèxtil, les indians. També s'ha de destacar, com a particularitat d'aquest comerç olotí amb Amèrica a mitjans de segle XVIII, que es feia a partir de capitals locals modestos, si es tenen en compte els que es movien en d'altres poblacions del Principat. I encara afegiria la circumstància de ser Olot una vila entre muntanyes, allunyada de les vies marítimes i amb una xarxa de camins precaris. Tanmateix, cal ressaltar que, tot i aquests contratemps i sobreposant-se a la important càrrega de risc que comportava el mercat americà, hi hagué una ferma voluntat per part d'alguns olotins per ampliar el mercat i la capacitat de negoci, la qual cosa crec que justifica amb escreix l'atenció que puguem atorgar a aquelles expedicions comercials olotines cap a les Índies de mitjans del segle XVIII.

Malgrat centrar-me en els anys 1749-1753 (als quals pertanyen les dades que publico, feta abstracció de l'aïllada referència de 1748 sobre l'estada a les Índies de Rafel Porxas esmentada a l'inici), voldria que dibuixéssim mentalment un marc temporal més ampli. Emprendre un viatge amb mercaderies a Amèrica, havent de passar per una llarga espera a Cadis, i amb la perspectiva d'establir-se per un temps mínimament llarg en una terra tremendament distant i estranya –geogràficament i mentalment– i amb una empara més que dubtosa, per força havia de ser fruit de determinades referències que mereixien confiança. Les dades de què disposem per a aquests anys 1749-1753, situades en un espai de temps no gaire dilatat –només cinc anys– apareixen suficientment lligades com per fer-nos pensar en l'existència d'alguna mena d'antecedents que haurien facilitat la planificació financera i pràctica d'aquestes expedicions i, sobretot, la capacitat de decisió necessària perquè gent d'Olot decidís d'emprendre aquestes operacions comercials tan excepcionals. Les perspectives que se'ns dibuixen en aquests anys obren nous i engrescadors camps de recerca.

⁴ Julián B. RUIZ RIVERA, *El Consulado de Cádiz. Matrícula de comerciantes, 1730-1823*, Cadis, Diputación de Cádiz, 1988, p. 282-287.

Part d'aquestes relacions comercials entre Olot i Amèrica en aquests anys pot seguir-se a través de la documentació que, pel fet que requeria la fe dels notaris, s'ha conservat a la secció notarial de l'Arxiu Comarcal de la Garrotxa. També, és clar, a través dels expedients de llicència per passar a Amèrica que dispensava la Reial Audiència i Casa de Contractació de Cadis, de l'Arxiu General d'Índies (que es poden consultar a través del portal Pares, del Ministeri de Cultura). Però, pel seu caràcter més pròxim i poc reglat, la informació que considero més rellevant prové d'un fons de documentació particular en què s'ha conservat una col·lecció de vint-i-cinc cartes dirigides, entre els anys 1751-1753, al comerciant olotí Rafel Bassols i a un soci seu, escrites des de Barcelona, Lleida, Martorell, Cadis (en la seva major part), Montevideo i Buenos Aires, cartes que contenen notícies no sols del seguiment de les mercaderies que des d'Olot s'enviaven a Amèrica, sinó també sobre determinats aspectes de la carrera d'Índies, alguns amb interès particular, com ara informacions detallades sobre dos naufragis d'alguns dels vaixells que cobrien aquesta ruta.

En la seva esfera personal, Rafel Bassols fou un home molt pietós, gairebé en extrem. S'havia casat amb Rosa Closells però, com que no tingueren fills, en els seus successius testaments va anar preveient que quan morís els seus béns es destinessin a obres pies. Després d'haver pensat en els jesuïtes i en la nova capella del Santíssim de l'església de Sant Esteve d'Olot⁵, finalment optà perquè servissin per solemnitzar al màxim les festes al voltant de l'Eucaristia en la celebració del Corpus. Per tant, a la seva mort —esdevinguda el 1778— bona part dels documents i papers de caràcter patrimonial que Bassols havia conservat a casa seva passaren a mans de la Comunitat de Preveres de Sant Esteve d'Olot, que així en pogueren controlar els béns i rendes i l'aplicació que se n'havia de fer d'acord amb les darreres voluntats del difunt. És, doncs, en aquest fons de l'Arxiu de la Comunitat de Preveres de Sant Esteve on s'ha conservat la col·lecció de les vint-i-cinc cartes suara esmentades, acompanyades de dos altres documents de caràcter mercantil sobre el mateix tema. Com passa sovint en la recerca històrica, a voltes les giragonses de la vida d'algú han fet possible que ens arribés determinada documentació que, en canvi, s'ha perdut en altres trajectòries personals. I en tot cas és feina de l'historiador contextualitzar el que es té per suggerir, apuntar i, en tant que sia possible, desbrossar el terreny que ens ha romàs incògnit.

⁵ Una mostra de la seva vehement devoció, a Miquel PUIG I REIXACH, «Un projecte que pogué ser i que no fou per a la capella del Santíssim de Sant Esteve el 1769», *La Comarca d'Olot*, núms. 1598 i 1599 (23 i 30 de juny de 2011), p. 45 i 33, respectivament.

1. OLOT I EL COMERÇ OLOTÍ A MITJANS DEL SEGLE XVIII

El 29 de desembre de 1748, els Obrers de l'església de Sant Esteve d'Olot (els responsables de la seva materialitat i manteniment) es van presentar a l'ajuntament de la vila per exposar *"que la referida parroquial iglesia es tan excessivamente pequenya y angustiada, que en las funciones más útiles a las almas apenas coge la quinta parte de sus moradores y aun este corto número lleva siempre el desorden consiguiente a las personas"*. De la reunió en sortí l'acord d'ampliar l'església i constituir una comissió que estudiés la millor manera de fer-ho ⁶. La comissió la formaren dotze persones, entre sacerdots i seglars, i entre aquests el carder Rafael Bassols, de qui ja he parlat i ho seguiré fent. Molts pocs dies abans –el 9 de desembre– s'havien fet grans festes per la inauguració del nou temple de la Mare de Déu del Tura ⁷, un edifici que, com es proposava ara per a Sant Esteve, resultava de l'ampliació de l'anterior església, començada el 1736. La primera pedra del nou temple parroquial de Sant Esteve es va posar el dia 3 d'agost de 1750 ⁸. Olot, en el segon quart del segle XVIII, havia crescut en població, segurament per la seva pròpia dinàmica demogràfica, però també per haver rebut habitants dels pobles i llocs rurals de la comarca. Els ingents esforços que es van haver de fer per dotar de major capacitat els dos temples principals de la població ho signifiquen amb claredat.

De xifres solvents de població més aviat n'anem escassos quan es tracta d'aquests anys. Però tenim un punt de partença, els 4.350 habitants que sabem del cert que tenia Olot el 1717 ⁹ i, fent un salt, els 9.050 habitants que recull l'anomenat Cens del Comte d'Aranda ¹⁰, de 1768, per a la parròquia de Sant Esteve, als quals cal sumar els 695 habitants de la parròquia de Sant Cristòfol, i els 111

⁶ ACGAX, Fons municipals, Olot, Manual d'acords, sessió del 29 de desembre de 1748 [any notarial, 1749].

⁷ Joaquim DANÉS I TORRAS, *Història d'Olot*, Olot, 1977, v. XIII, p. 2338-2339.

⁸ Joaquim DANÉS I TORRAS, *Història d'Olot*, Olot, 1977, v. XII, p. 2180-2186 (amb la descripció de les festes) i 2195.

⁹ Vegeu Miquel PUIG I REIXACH, «La població d'Olot el 1716», *Annals del Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i Comarca*, núm. 7 (1986-1987), p. 145-175 i, del mateix autor, «Notes de demografia olotina del segle XVIII: els recomptes de 1716-1720», *Ibidem*, núm. 11 (1992-1993), p. 165-198. Per l'evolució de la població a nivell comarcal, també del mateix autor, «El segle XVIII», a Diversos autors, *Història de la Garrotxa*, Girona, Diputació de Girona, 2008, p. 383-394.

¹⁰ Publicat a *Censo de Aranda*, Madrid, Instituto Nacional de Estadística, s.d., t. IV, p. 87. Cal advertir que en l'edició d'aquest cens per l'INE, tant a la pàgina on apareix l'estadística d'habitants, com en l'índex alfabètic de poblacions, Olot no apareix esmentat amb el seu nom, sinó sota la rara denominació "Olles", tot i que, en el resum original que s'hi reproduceix, el nom d'Olot hi és ben clar.

de la de Sant Andreu del Coll, les tres parròquies que es repartien el terme municipal olotí. Entremig hi hauria els anys del nostre interès, 1749-1753, situats en algun punt o altre de l'embranchida demogràfica que portà Olot, en la segona meitat del segle, a fer-se un lloc entre les viles més importants de Catalunya en nombre d'habitants. Corroborava aquest creixement l'augment del nombre de cases de la vila. El 1717 es comptabilitzaren 601 cases dins del nucli de la població (a part dels masos escampats fora vila pel terme municipal); en un segon recompte, fet entre 1742 i 1743, la xifra havia pujat a 845 cases ¹¹. Tot i la prevenció amb què sempre cal tractar els recomptes i les estadístiques d'aquells anys, sembla legítim afirmar que a la primera meitat de segle va haver-hi un fort creixement dels habitatges olotins, en paral·lel a l'augment de la població. Foren aquests uns anys en què es construï per la banda del Firal i d'allí cap als Caputxins (l'actual plaça Clarà), on es formà el carrer Nou dels Caputxins, que més tard es diria de Sant Ferriol (i, popularment, de la Putoia). El creixement experimentat en aquest sector obligà, en els anys 1731-1732, a desplaçar més cap enfora els portals que donaven accés a la vila ¹². Un altre espai en creixement fou a l'altra banda, en el carrer de Sant Miquel i en el camí que de la plaça del Conill menava cap al portal per on se sortia a la capella de Sant Bernat i cap a Camprodon.

Gran part de la població assentada a la vila només podia sustentar-se pel treball de les manufactures. Precisament és de 1752 la primera relació que tenim del que llavors anomenaven, a la seva manera, les fàbriques. Es tracta d'un recompte municipal fet per donar resposta a la sol·licitud de l'intendent general de Catalunya, que s'interessava per les fàbriques de qualsevol mena que hi hagués a Olot. Segons l'ajuntament, a la vila hi havia *"diez y nueve telares, quales sirven para texer los paños treynta y seisenos, treyntenos veynte y seisenos, veynte y dosenos, diez y seisenos, cordellates, estameñas y ratines catorzenas, siendo sus fabricantes en número de treze; hallarse siete tintos, quatro batanes, una fábrica de naypes, veynte telares para texer lienzo de lino y cáñamo, hay treynta fabricantes de medias y gorros de lana y estambre, hay un fabricante de*

¹¹ La xifra de 1717 és treta d'ACGAX, Fons municipals, Olot, *"Cathálogo de todas las casas de la vila y terme de Olot..."*, dins *"Empadronamiento general per lo pago del personal, 1717"*. La de 1742-1743, confeccionada a partir d'Ibídem, id, *"Catastro de la nueva recanación de las piezas de tierra de las parroquias de Sant Christofol las Fonts, San Andreu del Coll y Parroquia de Olot... 1742"*.

¹² Miquel PUIG I REIXACH, «La configuració urbana d'Olot al segle XVIII: el Firal i el carrer de la Putoia (1723-1743)», *Amics de Besalú. VII Assemblea d'estudis del seu comtat*, Besalú, 1991, v. I, p. 178-180.

ollas de hieiro, dos fabricantes de sombreros, quinze curtidores y surradores, quienes tienen sus officinas en las quales fabrican los cueros de gange, suela, cordován y vadana; hay un fabricante de gamusas blancas y de color, se hallan cinco fabricantes de jabón, un fabricante de tixeras de tundir. Y no se hallan otras fábricas"¹³. L'activitat econòmica que hi queda dibuixada girava al voltant de dos grans rams: per una banda, el tèxtil de la llana i l'estam, tant en el seu sector del tissatge, com en el del gènere de punt (mitges i gorres, comprènent aquest darrer nom les barretines) i, per altra banda, el de les pells¹⁴. Després hi havia d'altres manufactures de menys volada, però no pas de menor importància, com la fabricació de sabó, de naips o les famoses tisores de tondre, dels ferrers Planas. Això, referit a "fàbriques" (que era la dada que es demanava) i al terme olotí, que exclouia les fàbriques de paper, situades a Sant Joan les Fonts.

Els llibres del cadastre ens ajuden en part a eixamplar la perspectiva facilitada per la simple relació anterior. Durant l'Antic Règim era costum que, darrere del nom de cada persona –sempre home, excloses les dones–, s'hi afegís la seva professió i, per tant, els llibres del cadastre aporten notícia d'una rastellera d'altres petits oficis que donaven vida a la població, més una munió de treballadors que, per no disposar de qualificació gremial, quedaven aplegats sota la genèrica denominació de "jornalers"¹⁵. Desisteixo de fer un recompte de les professions que surten en aquests llibres del cadastre en els anys que ens ocupen, perquè no necessàriament tracen una visió del tot ben enfocada. Reprenem, a tall d'exemple, el cas de l'esmentat Rafael Bassols. Ell era i figurava com a carder d'ofici (fabricant de cardes), però ben aviat el trobem enviant a Amèrica mitges d'estam d'home i de dona, draps i altres gèneres propis del tèxtil, cosa que fa palès que la realitat econòmica de la vila era força més complexa del que la mera informació del nom d'ofici que apareix associat a cada persona pot fer-nos suposar. Aquestes denominacions eren més un distintiu socioprofessional (amb

¹³ ACGAX, Fons municipals, Olot, Còpia d'ordres i circulars 1743-1769, s. f. El redactor d'aquesta relació fou el notari Miquel Oliveres, a qui en aquell 1752 se li abonà la feina d'una "*relació feta de les fàbriques*" que existien a Olot (Ibidem, id, Clavariat, Documentació dispersa de la primera meitat del segle XVIII, plec de 1752).

¹⁴ Per al treball de l'estam i la llana a Olot al segle XVIII, vegeu Miquel PUIG I REIXACH, «Abans que hi arribés el cotó: el treball de la llana a la Garrotxa al segle XVIII», *Annals del Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i Comarca*, núm. 15 (2005), p. 39-76.

¹⁵ Un resum estadístic dels oficis que apareixen en una selecció dels llibres del cadastre olotins de tot el segle XVIII pot veure's a Maria de BOLÒS I CAPDEVILA, *La comarca de Olot. Estudio de Geografía Regional*, Barcelona, Universitat de Barcelona, 1977, p. 582-583.

implicacions gremials, i fins i tot estamentals) que no pas un mer repertori de l'activitat econòmica de la població. Comptabilitzar quants paraires, adroguers, tintorers, blanquers o ferrers surten en les llistes de contribuents que apareixen consignats en els llibres anuals del cobrament de l'impost del cadastre és, sens dubte, un indicador a tenir en compte i més si, a través dels anys, pot fer-se'n un seguiment evolutiu, però sempre i quan siguem conscients que amb això no tracem sinó un panorama només aproximat a la baixa.

És important tenir present que el tissatge i el gènere de punt –les principals mercaderies que Olot enviaria a Amèrica– necessitaven la cooperació de moltes mans alienes a les denominacions gremials i cadastrals, mans anònimes afavorides per l'augment de població. Es tracta, sobretot, de mans femenines que, des de casa, podien aportar alguns guanys complementaris a la família. Tant els teixits com la malla tenien forçosament al seu darrere un alt nombre de filadores i, si bé el tissatge es feia després mitjançant telers, el gènere de punt no disposava en aquells moments de cap altra manera de ser fet que no fos peça a peça, a través de les agulles mogudes pels dits i les mans de moltes dones, a les quals el pareire donava la llana o l'estam en un cas, i el fil un cop elaborat, per recollir-ne més tard el producte acabat, a punt per a les darreres operacions, que tornarien a pertocar a professions definides, com els tintorers. Hi ha una relació de 1754, en què, de forma ocasional, es recullen els noms de les filadores que havien treballat per al traginer i revenedor olotí Bartomeu Roca. Aquest es dedicava al comerç a la menuda, i així figura en la seva denominació d'ofici, però, com d'altres, també havia entrat en el negoci del tèxtil i era dels que subministraven estam a un bon nombre de dones perquè el filessin. Quan va morir, en l'inventari post mortem dels seus béns ¹⁶ es va incloure la llista de totes les dones que encara tenien a casa seva estam per filar, per mirar de recuperar-lo: *“Nota del estam y llana que diferentes pobles tenen per filar y fer mitjas, treta de una llibre de notas de dita botiga”* (la botiga de Bartomeu Roca), diu l'encapçalament. Hi consten entre 111 i 116 noms –sembla que n'hi ha algun de repetit– de dones d'Olot i de pobles del voltant, com Batet, la Cot, Santa Pau, la Vall de Bianya, la Pinya, Riudaura, les Preses, Sant Esteve d'en Bas i fins i tot de les Planes i de Sant Feliu de Pallerols. Això és un cas concret, que podríem fàcilment extrapolar a d'altres olotins dedicats al tèxtil.

¹⁶ ACGAX, Fons notariais, Olot, notari Francesc Padrós, 1754, reg. 1403, f. 216v-225v (6 d'abril de 1754).

Amb tots aquests productes manufacturats es feia un comerç que depassava l'estricta marc comarcal, i hi havia una relació fluïda amb comerciants de Barcelona que, a la vegada, disposaven de bona entrada a Cadis, el centre indiscutible del comerç atlàntic. D'aquesta activitat en dona testimoni una de les clàusules d'una companyia olotina per a la fabricació de draps que es va crear el 1750, per la qual s'encarregava a un dels tres socis que la conformaven, la feina de portar tot el tema de la correspondència, "*respecte que, per las compras y vendas de esta companyia, se necessita tenir en muchas parts diferentes correspondals*"¹⁷. L'activitat manufacturera olotina depassava les estrictes necessitats de la població comarcal, anava molt més enllà dels paisatges veïns i es recolzava en l'existència d'una pràctica comercial avesada a les distàncies i a l'expansió dels mercats.

En els anys quaranta del segle XVIII el comerç català amb Amèrica, privilegiat al port de Cadis, havia arribat a un període de maduresa¹⁸. En les dècades precedents s'havia produït l'entrada i consolidació de corresponsals catalans a Cadis, alguns dels quals assoliren una posició notable. Les companyies comercials del Principat, que havien fet els seus primers passos a través de carregadors andalusos, ara, sense deixar-hi de col·laborar, podien treballar amb l'auxili d'aquests agents catalans. I, a més, al cap de poc, també a l'altra banda de l'Atlàntic, en terres americanes, es pogué comptar amb corresponsals catalans. Amb tot plegat, a partir de 1740 s'inicià l'obertura directa del comerç amb Amèrica a través de naus catalanes matriculades a Cadis. I, com a colofó de tot aquest procés, el 1755, després de llarga gestació, va ser creada a Barcelona la Reial Companyia de Comerç per a les Índies¹⁹. El comerç privilegiat amb Amèrica havia fet créixer com mai la ciutat de Cadis, que cap al 1750 comptava amb uns 50.500 habitants, reduïts en un espai tancat i difícil de desbordar, l'anomenada illa de Cadis. D'aquesta població, a mitjans de segle, el 76,2 % es dedicava al sector terciari (alimentació, hostaleria, transport, comerç, servei domèstic...) ²⁰.

¹⁷ ACGAX, Fons notariais, Olot, notari Francesc Padrós, 1750, reg. 1399, f. 103v-108r (10 de març de 1750).

¹⁸ Vegeu Carlos MARTÍNEZ SHAW, *Cataluña en la carrera de Indias*, Barcelona, Editorial Crítica, 1981, p. 106-141 i, del mateix autor, «El comerç català, del Mediterrani a l'Atlàntic», a Diversos autors, *El comerç entre Catalunya i Amèrica. Segles XVIII i XIX*, Barcelona, L'Avenç, 1986, p. 23-36.

¹⁹ José María OLIVA MELGAR, *Cataluña y el comercio privilegiado con América en el siglo XVIII. La Real Compañía de Comercio de Barcelona a Indias*, Barcelona, Universitat de Barcelona, 1987, 330 [72] p.

²⁰ Manuel BUSTOS RODRÍGUEZ, *Cádiz en el sistema atlántico: la ciudad, sus comerciantes y la actividad mercantil (1650-1830)*, Universidad de Cádiz – Sílex Ediciones, 2005, p. 42-43 i 79.

És en aquest context favorable, que alguns comerciants olotins buscaren la manera de fer-s'hi un lloc i entraren en contacte amb la colònia mercantil catalana de Cadis, del tot consolidada, fent-s'hi ben present. Hem vist que la primera referència olotina a les Índies és la de Rafel Porxas, el 1748. Però que sigui la primera notícia documentada no vol pas dir que de manera efectiva tot comencés aquí. La naturalitat amb què les primeres expedicions comercials olotins que coneixem emprenen una aventura tan plena de riscos fa pensar que, d'alguna forma o altra, abans se n'havia desbrossat el camí, fos per alguns precedents que ens són desconeguts, o bé a través de comerciants d'altres llocs amb els quals es tenia relació.

2. L'EXPEDICIÓ D'ANTONI PUJADAS (1749-1750)

La primera –segons la cronologia– de les expedicions americanes que trobem en aquest període de temps gira en els seus inicis al voltant d'un únic protagonista, Antoni Pujadas. No obstant, veurem que, un cop arribat a Cadis, la seva activitat comercial quedà lligada a d'altres persones i a la Companyia de Veracruz, formada entre ell i els germans Sala i Millàs. Per tant, la seva empresa cobra una dimensió molt més plural del que podria semblar en un principi, i queda lligada d'alguna manera amb la notable colònia comercial catalana establerta a l'entorn de Cadis.

2.1. ANTONI PUJADAS, PARAIRE I COMERCIANT

Els Pujadas venien del Mallol i de Sant Esteve d'en Bas. El pare d'Antoni Pujadas era Josep Pujadas, un traginer del Mallol. Potser seria en aquesta població on el fill hauria nascut, però la pèrdua dels llibres sacramentals de les parròquies de Sant Bartomeu del Mallol i de Sant Esteve d'en Bas²¹ ens priva de poder-ho precisar. La primera vegada que el trobem a Olot és el novembre de 1720, quan consta inscrit en el cens de població que es va fer en aquell any: "*Anton Pujadas, aprenent que fou de Francisco Anglada paraire, és jornal·ler. 19 anys*"²². Hauria nascut, doncs, amb l'entrada de segle, any més o any

²¹ Sobre la pèrdua d'aquests llibres sacramentals, vegeu Antoni MAYANS I PLUJÀ, *Els arxius parroquials, municipals i notariaus de la Garrotxa, una aproximació*, Generalitat de Catalunya, Diputació de Girona i Ajuntament d'Olot, 1987, p. 129 i 145.

²² ACGAX, Fons municipals, Olot, "*Relació de las personas, que componen la vila de Olot, ab distinció de los que se han ausentat, mort y vingut des de lo any 1716 que se donaren las respuestas generals fins lo dia present*" [1720].

menys, perquè tampoc no sempre es filava prim a l'hora d'indicar quina era l'edat de cadascú. Com d'altres joves de la comarca, hauria anat a cercar a la vila d'Olot unes majors possibilitats de tirar endavant. Tot i registrar-lo com a jornal·ler (és a dir, com a algú que vivia del seu jornal), havia fet l'aprenentatge com a paraire a casa de Francesc Anglada, un mestre paraire que tenia la casa a la plaça Major d'Olot ²³. Quan, un any després, el 18 de febrer de 1721, Antoni Pujadas va casar-se amb Margarida Anna Hostench, a la partida de matrimoni de la parròquia de Sant Esteve d'Olot se l'identificà com a "jove paraire" ²⁴, és a dir, com a algú que havia fet el seu aprenentatge en l'art dels paraïres, però que encara es trobava en període de pràctiques. La núvia era filla de Pere Hostench, també paraire, un ofici cridat a encaminar la seva vida professional. En els anys immediats, en els llibres municipals de pagament de l'impost del cadastre, Antoni Pujadas figura ja com a home d'aquest ofici, sense cap restricció ²⁵. El fet de casar-se amb una filla de paraire li hauria facilitat l'ingrés en el gremi i confraria de Sant Esteve d'Olot i, amb ell, el ple exercici de la professió ²⁶. Ara bé, com d'altres olotins associà a aquesta seva feina algun altre ofici. De fet, l'inventari post mortem dels seus béns, fet el 1751, ens assabenta de l'existència, a la seva casa del carrer de Sant Rafael, d'una dependència dedicada al tint, amb els instruments necessaris per tintar, com ara perols i piques, semblantment a com ho trobem a casa dels tintorers ²⁷. Del matrimoni entre Antoni Pujadas i Margarida Anna Hostench en nasqueren una desena llarga de fills, la majoria noies, entre 1722 i 1743. El fill hereu, Antoni (com el pare), el 1761 es casà amb Marianna Pastells, filla del

²³ En el cens de cases de 1717 consten la casa i hort de Francesc Anglada, paraire, situada al carrer de Sant Esteve, i la casa de Francisco Anglada, també paraire, a la plaça Major. Però la distinció que en aquell temps es feia entre els noms de Francisco (de Paula) i Francesc (d'Assís), ens permet d'identificar qui li havia fet l'acolliment com a aprenent. Vegeu ACGAX, Fons municipals, Olot, "*Cathálogo de todas las casas de la vila y terme de Olot...*".

²⁴ Arxiu Parroquial de Sant Esteve d'Olot (APSE), actualment dipositat a l'Arxiu Diocesà de Girona, Llibre de matrimonis 1717-1746, f. 27v (18 de febrer de 1721). Capítols matrimonials del casament d'Antoni Pujadas i Margarida Anna Hostench, a ACGAX, Fons notariais, Olot, notari Jaume Oliveres, 1721, reg. 1024, f. 9r-12r (28 de desembre de 1720, any notarial 1721).

²⁵ Manquen els llibres del cadastre d'Olot dels anys 1721-1723. La condició de paraire d'Antoni Pujadas hi consta a partir del llibre del cadastre de 1724 (ACGAX, Fons municipals, Olot, Cadastre).

²⁶ Creat aquest gremi a finals del segle XV, les ordinacions més antigues que se n'han conservat són de 1752. Existeix a ACGAX el "*Llibre ahont estan asentats los confreres mestres de la confraria de St. Esteve, so hes parayras, barratinayras y sombrarers*", però la relació, iniciada el 1697, no va més enllà de 1705.

²⁷ ACGAX, Fons notariais, Olot, notari Francesc Padrós, 1751, reg. 1400, f. 207r-213r (1 al 16 d'abril de 1751).

ferrer Domingo Pastells ²⁸. D'entre les filles, cal remarcar Margarida, que el 1742 es casà amb Llorenç Prat i Pont ²⁹, ja que fou aquest gendre qui acompanyà Antoni Pujadas en el seu desplaçament a Cadis i hi mantingué una botiga, com veurem més endavant.

La formació d'un cert patrimoni immobiliari ens indica que Pujadas s'anà obrint pas amb el seu treball i comerç. Set anys després de casar-se, el 1728 va adquirir una casa i hort al carrer de Sant Rafel d'Olot, que era del sastre Josep Coma i la seva dona ³⁰. La seva situació era on avui hi ha la casa número 9 d'aquest carrer, la qual, amb el temps, el 1786, va ser comprada per Esteve Paluzie i Rouaud, avi del conegut pedagog i historiador Esteve Paluzie i Cantalozella ³¹. Pujadas en pagà 650 lliures, 354 de les quals ho foren sota la fórmula de fer-se càrrec de quatre censals que al llarg del temps havien creat i venut els Coma. A més, el 1743 Antoni Pujadas adquirí a Josep Ferrussola i Hostench unes quarteres de terra de sembradura al que llavors es deia el Carrer Nou dels Caputxins, l'actual carrer de Sant Ferriol ³². Aquesta compra la completà el 1749 amb l'adquisició d'un terreny adjacent, que pertanyia a mossèn Joan Ferrussola i Nadal, en aquell temps vicari general i oficial de l'arquebisbe de Tarragona ³³. Aquests espais uns anys després s'havien convertit en un clos tancat, amb una casa i un espai on Pujadas tenia els estricadors ³⁴, uns estenedors que servien per eixugar els draps nous d'una manera que evitava que s'estrenyessin.

²⁸ APSE, Llibre de matrimonis 1746-1772, f. 170r (21 de març de 1761). Capítols matrimonials, ACGAX, Fons notariales, Olot, notari Miquel Oliveres, 1762, reg. 1360, f. 421r-423r (26 de maig de 1762).

²⁹ APSE, Llibre de matrimonis 1717-1746, f. 219v (30 de juliol de 1742).

³⁰ ACGAX, Fons notariales, Olot, notari Joan Andreu, 1728, reg. 1168, f. 15r-17r (9 de gener de 1728). A l'escriptura de la compra-venda de la casa segueixen, del mateix dia, les escriptures d'apoca dels venedors a favor del comprador (f. 17r), la presa de possessió del nou propietari (f. 17r-v) i la d'encarregament, pel comprador, dels censals que havien estat dels venedors (f. 17v-18v).

³¹ Vegeu Miquel PUIG I REIXACH, *Esteve Paluzie i Cantalozella, passió per l'escola, la història i la llibertat (1806-1873)*, Olot, Edicions Municipals, 2006, p. 19. La placa de la façana que actualment recorda que aquesta fou la casa nadiua d'Esteve Paluzie en permet una fàcil identificació.

³² ACGAX, Fons notariales, Olot, notari Francesc Verdaguer, 1743, reg. 1085, f. 15r-16r (23 de febrer de 1743).

³³ ACGAX, Fons notariales, Olot, notari Francesc Padrós, 1749, reg. 1398, f. 185v-188v (23 de març de 1749).

³⁴ Així consta en l'escriptura de venda d'aquest immoble, el 1756, a Josep Anglada: "*tota aquella horta rodada de paret, ab sa casa en ella construïda, junt ab los estricadors que se trovan en dita horta*" (ACGAX, Fons notariales, Olot, notari Miquel Oliveres, 1756, reg. 1354, f. 42v-45r, 9 de gener de 1756).

2.2. PREPARATIUS PER A L'ANADA A AMÈRICA (PRIMAVERA DE 1749)

A la primavera de 1749 Antoni Pujadas generà tres documents significatius. En primer lloc, el dia 24 de març atorgà poders a favor de la seva dona, Margarida Anna, perquè el pogués representar i actuar en el seu nom³⁵. L'endemà tornà de nou a cal notari, ara per fer testament. Això darrer, en principi, no hauria de ser res fora del normal si no fos perquè entre les seves previsions inclogué la possibilitat que li arribés la mort estant ell fora. És a dir, Pujadas feia testament no pas per malaltia o per una precaució ordinària, sinó perquè tenia previst absentar-se per un llarg període de temps i, per tant, havia de deixar les coses ben lligades. En aquest³⁶ testament, després de nomenar marmessors, Pujadas escollí ser sepultat *“en la iglésia o sementiri de aquella parròquia ahont moriré”* i si *“la voluntat del Altíssim disposàs que jo morís fora de la parroquial iglésia de sant Esteve de la present vila de Olot, a les ores, per bé de ma ànima, en dita parroquial iglésia de sant Esteve se me digan cantats los divinos oficis de cos present”*. Constituï hereva la seva dona, a condició que aquesta, a la vegada, fes hereu el fill Antoni, encara noi. Finalment, uns dies després, el 12 d'abril, Pujadas va fer un tercer document notarial³⁷ en el qual tres veïns del Mallol –d'on era originària la família– testimoniaven que Antoni Pujadas procedia d'un llinatge de cristians antics que mai no havien hagut de passar pel tribunal de la Inquisició. Era el que es deia una certificació de puresa de sang, necessària per obtenir determinades condicions personals.

Aquest seguit de documents permeten d'enllaçar amb un seu propòsit que aviat se'ns desvelarà de forma clara: Pujadas s'estava preparant per fer un llarg viatge comercial que des de Cadis l'havia de portar a la ciutat americana de Veracruz. Potser també era amb aquesta intenció el censal que els dos cònjuges Pujadas

³⁵ ACGAX, Fons notariais, Olot, notari Francesc Padrós, 1749, reg. 1398, f. 191v-193v (24 de març de 1749).

³⁶ ACGAX, Fons notariais, Olot, notari Francesc Padrós, 1749, reg. 1398, f. 193v-197r (25 de març de 1749).

³⁷ Testimonial emès a la cúria del Mallol el 12 d'abril de 1749, per Joan Gurt, pagès, Miquel Busquets, jornalier, i Esteve Esparch, ferrer, tots ells del Mallol, davant del notari Francesc Padrós, inclòs a l'expedient obert a Cadis per la sol·licitud d'Antoni Pujadas de llicència per a passar a Amèrica, a Archivo General de Indias (AGI), Contratación, 5490, N. 2, R. 22, f. [16v-18r]. L'expedient, com els altres que esmentarem d'aquest fons, pot ser consultat en línia a través del portal Pares del Ministeri de Cultura.

havien venut al convent del Carme d'Olot, poc abans dels anteriors documents, pel valor de 1.400 lliures barcelonines, censal del qual eren fiadors el botiguer Joan Siqués i el carder Rafel Bassols ³⁸. Vendre un censal a algú era la manera legal d'obtenir un préstec per part de la persona o institució que el comprava (aquí, els carmelites d'Olot), pel valor de la quantitat esmentada que, en aquest cas, era de força diners. En un viatge comercial a Amèrica hi havia les despeses pròpies del transport, la manutenció i la gestió, però també el valor dels gèneres que hom s'hi emportava i amb els quals s'esperava obtenir –si bé, no de forma immediata– uns guanys superiors, que haurien de compensar amb escreix la inversió.

El més normal, com veurem en les altres tres expedicions olotines a Amèrica fetes en aquests anys centrals del segle XVIII, era que el viatge es fes en nom d'una societat en què intervinguessin diversos socis, per aportar entre tots el capital i les mercaderies necessàries. Si en aquesta ocasió Pujadas actuà per compte propi o com a soci d'una companyia és una dada que, per ara, no se'ns visualitza. A diferència de les expedicions que veurem més endavant, no consta tampoc quina era la mercaderia que Pujadas volia endur-se a Amèrica. Sembla que no només eren productes de les manufactures olotines, sinó d'altres contractades als entorns de Barcelona. Per un testimoni posterior sabem que, el 25 de febrer de 1749, Pujadas havia firmat un val de dèbit per valor de 70 lliures a favor de Francesc Aymar, tintorer de Barcelona, "*por teñir diferentes piessas de vayeta*", que el dia 9 d'abril de 1749 quedà a deure 54 lliures, 19 sous i 4 diners a Esteve Ginestà, botiguer també de Barcelona "*por el valor de difarentes mercadurias que le havia comprado*", i que l'endemà mateix havia emparaulat "*diferentes géneros y mercadurias*" subministrades per perxer Boi Sunyer, de Martorell, per valor de 193 lliures ³⁹.

³⁸ ACGAX, Fons notariais, Olot, notari Francesc Padrós, 1749, reg. 1398, f. 180r-182v (22 de març de 1749).

³⁹ Aquestes partides es manifestaren com a satisfetes del tot o en part per Josep Anglada després de la mort de Pujadas i com a comprador d'una casa d'aquest, en el procés que contra Pujadas obrí per deutes el comerciant barceloní Josep Sabater, a Arxiu Nacional de Catalunya (ANC), Processos civils, ANC1-398-T-5621.

2.3. L'ESTADA A CADIS (JUNY - AGOST DE 1749). LA BOTIGA I ALTRES NEGOCIS

En una data indeterminada (potser durant el mes de maig de 1749), Antoni Pujadas degué sortir d'Olot, perquè a finals de juny ja era a Cadis. Hi havia anat acompanyat del seu gendre Llorenç Prat i Pont, el qual no s'embarcà cap a Veracruz sinó que es quedà a Cadis, a regentar-hi una botiga de productes tèxtils oberta a nom de tots dos, a la qual Prat aportà de capital 320 lliures barceloneses ⁴⁰.

De l'activitat d'aquesta botiga només en sabem el passament de comptes que un temps després va fer-se entre Llorenç Prat i el comerciant i fabricant de mitges de seda barceloní Josep Sabater i Llopis, el qual instà plet a la Reial Audiència de Barcelona contra els hereus de Pujadas pel que aquests li devien ⁴¹. Segons aquesta documentació, Sabater havia tramès a la botiga de Cadis una quantitat important de peces d'indiana i, a la vegada, la botiga havia servit per negociar, a compte de Sabater, determinats productes colonials que arribaven a Cadis. D'indianes, el de Barcelona hi havia enviat, en diverses trameses, 344 peces, amb una tirada d'una mica més de 10 canes cada una d'elles; a 25 sous la cana, el valor total d'aquestes indianes pujava a 4.450 lliures, 5 sous i 10 diners. A la inversa, entre les mercaderies negociades per la botiga de Cadis a compte de Josep Sabater hi havia 16 sacs de cacau lliurats pel patró Bartomeu Robert el 2 de setembre de 1749 (venut per mitjà de Leopold Pi, corredor de canvis), 2 sarrons d'indi, portats per Pau Aguador, traginer, el 7 de gener de 1750 (venuts per Rafel Vila i Antoni Valldejuli, corredors) i 32 sacs de cacau aportats pel patró Jeroni Colomer. D'aquests productes colonials, el guany net que corresponia a Josep Sabater era de 5.905 lliures, 17 sous i 4 diners. Les partides d'indianes hi eren quantitativament importants i, pel que sembla, sovintejades, senyal de l'acceptació en augment d'aquest producte, que no només s'utilitzava en el vestir sinó també en les robes del parament de la casa. Sembla que Sabater hauria enviat a la botiga de Cadis, en dues ocasions, saques de llana i algun producte vingut d'Olot.

⁴⁰ L'aportació de Llorenç Prat consta a l'inventari dels béns d'Antoni Pujadas, ACGAX, Fons notariais, Olot, notari Francesc Padrós, 1751, reg. 1400, f. 207r-213r (1 al 16 d'abril de 1751).

⁴¹ Passament de comptes fet per Llorenç Prat el dia 25 de setembre de 1753 davant del notari de Barcelona Joan Olzina i Malet, inclòs a ANC, Processos civils, ANC1-398-T-5621, Josep de Sabater i Llopis, comerciant i veí de Barcelona, contra Margarida Anna Pujadas, vídua d'Antoni Pujadas, comerciant de la vila d'Olot, i Josep Anglada, veí d'Olot..

Uns i altres també es feien mútuament gestions pròpies de representació, a Cadis i a Barcelona, com ara ordenar pagaments. Entenc que la base de la botiga havia de ser els gèneres olotins, sobretot teixits de punt de llana (en concret, mitges i barretines de totes classes), que era el producte de les manufactures olotines amb més relleu i bona sortida. No resulta estrany que les indians –elaborades amb teixit de cotó– haguessin de venir de Barcelona, perquè allí feia dues dècades que se n'elaboraven, mentre que a Olot, un territori de la muntanya interior, el que sempre s'havia treballat era la llana. El cotó no s'hi començaria a tocar fins cap a 1774; això sí, de llavors ençà amb un èxit creixent, que portà alguns fabricants olotins, a partir de 1777, a decidir-se també per la producció d'indians ⁴².

A punt Antoni Pujadas de passar a Amèrica, el 27 de juny de 1749, davant del notari de Cadis Diego de la Barreda, va atorgar plens poders a Llorenç Prat, a qui nomenà administrador general de la botiga. Més endavant, retornat Prat a Olot, la botiga quedà a mans de Francesc Roca, però el negoci va acabar tenint una vida curta.

Mentrestant, Pujadas havia anat fent tractes amb d'altres comerciants, en algun cas amb la vista clarament posada en els negocis que pensava fer un cop arribés al continent americà. Per la documentació que es generarà més endavant, arran de la seva mort ⁴³, sabem que Pujadas entrà a formar part de l'anomenada Companyia de Veracruz amb els germans Jaume Sala i Millàs i Pere Sala i Millàs, dos comerciants de Sevilla molt actius en aquells anys, especialment pel que fa a les indians, de les quals feien un bon comerç amb d'altres ciutats espanyoles i amb Amèrica ⁴⁴. En aquesta Companyia de Veracruz, Pujadas hi interessà de capital 1.200 pesos o rals de vuit, als quals més endavant afegí 301 pesos més, fent que la seva participació en la companyia acabés essent de 1.501 pesos. També Pujadas posà diners en una segona companyia, denominada la Tenaria, que anava a càrrec d'Isidro de la Roche, de San Lucas (Sanlúcar?), en la qual Pujadas interessà la quantitat de 500 pesos.

⁴² Vegeu Miquel PUIG I REIXACH, *Les primeres companyies per a la fabricació de gènere de punt a Olot (1774-1780)*, Olot, Arxiu Casulà, 1988, 82 p. + 5 f. i, del mateix autor, «A l'entorn de l'inici de la fabricació d'indians a Olot. La Companyia de Sayol (1777)», *VI Assemblea. Amics de Besalú*, 1988, p. 105-120.

⁴³ Venda feta per la vídua Pujadas dels negocis del seu difunt marit a Rafel Bassols, ACGAX, Fons notariales, Olot, notari Francesc Padrós, 1751, reg. 1400, f. 160v-163r (24 de març de 1751).

⁴⁴ Vegeu C. MARTINEZ SCHAW, *Cataluña en la carrera de Indias...*, p. 108 i 130.

2.4. LES GESTIONS PER LA LLICÈNCIA PER PASSAR A AMÈRICA

El trànsit per Cadis d'Antoni Pujadas el podem seguir, des d'una altra perspectiva, per l'expedient que se li obrí arran d'haver demanat autorització per embarcar-se i passar a les Índies ⁴⁵, un expedient que, per motiu d'un entrebanc de què parlarem tot seguit, resultà ser de més gruix del que era habitual.

No tothom qui volia tenia la llibertat de passar a Amèrica, sinó que calia una autorització de la Reial Audiència i Casa de Contractació de Cadis. Per al cas d'Antoni Pujadas, que pretenia anar-hi amb mercaderia pròpia, hi havia tres requisits ⁴⁶. Primer, acreditar des del seu lloc d'origen que no procedia d'una família de jueus, moros, heretges ni convertits de nou. I ja hem vist que, efectivament, havia arribat a Cadis amb la certificació que, pel que fa a aquesta condició, la seva persona era del tot idònia. En segon lloc, la legislació exigia que els que passaven a Amèrica com a comerciants ho fessin amb una mercaderia de valor suficient com per fer creïble la seva tal condició. I això també ho complia, ja que en l'expedient consta que a primers de juliol Pujadas havia consignat, pel seu propi compte i risc, en les naus Nuestra Señora de Begoña (que tenia com a *maestre* Gaspar Díaz Cobián) i Jesús Nazareno (*maestre* Juan González Valdés), mercaderies per un valor que superava els 300.000 maravedís de plata vella exigits com a valor mínim ⁴⁷. A més, també havia pagat al patró d'aquesta segona embarcació, Joan Ferrer, el seu passatge per a Veracruz.

Però hi havia un tercer requisit sobre el qual ningú no l'havia advertit: ell era un home casat, i la llei exigia als que ho eren el consentiment explícit de la muller per passar a Amèrica, no fos cas que aquesta quedés desemparada (a més, per als homes casats, la seva estada fora de casa no podia superar els tres anys). I resulta que Pujadas havia marxat d'Olot sense un document notarial que acredités aquest permís conjugal. Tantes coses que havia preparat a casa entre març i abril, i ara,

⁴⁵ AGI, Contratación, 5490, N. 2, R. 22, ja esmentat. El títol atribuït és "Expediente de información y licencia de pasajero a Indias de Antonio Pujadas, mercader, vecino de Olot, a Nueva España", [18] f., tramitat a la Reial Audiència i Casa de Contractació de Cadis. Conté documentació d'entre juliol i agost de 1749.

⁴⁶ Per a la legislació sobre el pas a les colònies americanes dels naturals de la metròpolis, vegeu Rafael ANTÚNEZ Y ACEVEDO, *Memorias históricas sobre la legislación, y gobierno del comercio de los españoles con sus colonias en las Indias Occidentales*, Madrid, Imprenta de Sancha, 1797, p. 306-330.

⁴⁷ Registre de les mercaderies embarcades al Jesús Nazareno, on consta el nom d'Antoni Pujadas, a C. MARTÍNEZ SHAW, *Cataluña en la carrera de Indias...*, p. 149-150.

amb el gènere embarcat i tot, resultava que se n'havia deixat una d'important, la *“lizencia de consentimiento, ignorando ser pressisa, por la poca práctica que en esto he tenido hasta ahora, que se me ha informado ser presissa para mi embarque”*, segons al·legà davant de la Reial Audiència i Casa de Contractació de Cadis el 3 de juliol. De seguida demanà per carta que li enviessin aquest consentiment, però entre Cadis i Olot la distància no era pas menor que d'una punta a l'altra de la Península. Mentrestant, com que el Jesús Nazareno s'anava preparant per fer-se a la mar, Pujadas proposà que se li permetés d'embarcar deixant una fiança a Jaume Campins (un dels més importants comerciants catalans de Cadis i pioner de la ruta per l'Atlàntic) com a garantia que el consentiment acabaria arribant. Però no li ho admeteren. Insistí infructuosament que es pogués resoldre d'aquesta manera (ara posant com a fiador el seu gendre Llorenç Prat, ja que Campins s'havia traslladat a Puerto Real), per així evitar *“mi entera ruina, que forzosamente se habrá de seguir de embarazarme el viage en que tanto he trabajado, y por el qual he distribuido todo mi caudal en varios efectos que tengo a bordo del navío, y en satisfacción de mi pasage”*. Després va provar sort amb un altre argument: va presentar una carta, signada per la seva muller, datada a Olot el dia 11 de juny i adreçada al gendre Prat –que, recordem-ho, era a Cadis amb ell– en la qual li trametia els seus bons desitjos per a tots els negocis, i on deia esperar que, si el seu marit ja era marxat a Índies, Déu li donés un bon viatge i el deixés retornar a Olot ⁴⁸. Això demostrava, pensava Pujadas, que la seva dona era *“savedora de mi deliberación, pues que ya me consideraba en viage”*. Però, interrogat el dia 7 de juliol el seu gendre, aquest hagué de confessar que la lletra de la carta no era la de la seva sogra, *“porque no save ésta escribir, como regularmente susede a todas las mujeres en Cathaluña, a exsepción de algunas señoras que como tales las enseñan y aprenden”*. Era normal que qui no sabia escriure encarregués a algú del seu entorn familiar que li escrigués una carta al dictat, però el fet que la signatura no fos realment la de l'esposa invalidava la pretesa prova.

No va ser fins el 23 de juliol que, a Olot, Margarida Anna Pujadas va anar a casa del notari Francesc Padrós per fer l'acte de concessió de consentiment. Ara sí que restava fora de dubte que, com a esposa, *“otorgava y concedía permiso, licencia y facultad a dicho Antonio Pujadas su marido ausente del dicho Principado, para que pasasse a Indias y residiese en ellas el término de tres años; y para que no se le ponga embarazo alguno suplicava de su parte a los señores presidente, oydo-*

⁴⁸ La carta quedà inserida en l'expedient (AGI, Contratación, 5490, N. 2, R. 22, f. [12]).

res de contratación y demás a quienes convenga que le den todo el auxilio y los passaportes que por su viaje sean necesarios respeto que el dicho su marido emprende el expressado viage de común acuerdo de dicha otorgante”⁴⁹. El document va arribar a Cadis, a través del correu, l’11 d’agost i Pujadas el presentà d’immediat a les autoritats. Ara ja només li quedaven unes gestions menors: prestar jurament que denunciaria qualsevol notícia que tingués d’algun polissó, i deixar fiador a Jaume Campins del seu compromís, sota penalització econòmica, que “*volverá a estos Reynos de los de Yndias a hacer vida maridable con dicha Margarita Ana Pujadas su muger*”.

2.5. L’EMBARCAMENT I UN FINAL DESGRACIAT (SETEMBRE – DESEMBRE 1749)

Per fi, el 23 d’agost de 1749 li va ser concedida la llicència per passar i comerciar en els regnes espanyols de les Índies. Just per poder embarcar en el pinque La Sacra Familia, que feia el trajecte a Veracruz des de Cadis, d’on sortí l’1 de setembre. Noliejat pel comerciant gadità José Sánchez de la Madrid i confiat al patró català Josep Baralt, anava carregat de barrils d’aiguardent i de vi, raimes de paper i diversos paquets sense detallar. Antoni Pujadas, associat als germans Sala i Mil·làs, hi duia 8 caixes i 5 paquets i, a compte del seu gendre Llorenç Prat i d’Ignasi Pagas, cinc altres paquets⁵⁰.

Ignoro els detalls de la travessa de l’Atlàntic, però Pujadas arribà a Veracruz. Ara bé, amb un final tràgic per al nostre home, al qual la mort sobtà precisament en aquesta ciutat el 31 de desembre del mateix 1749, segons les notícies que mig any més tard arribaren a Olot i que quedaren consignades en el llibre d’òbits de la parròquia de Sant Esteve: “*Als dos de juliol de mil set cents sinquanta en la iglesia parroquial de Sant Esteve de Olot se han fet tres officis funerals, so és cos present, honrras y novena, per lo quòndam [= difunt] Anton Pujadas, parayre, negociant, del qual se ha tingut noticia certa de haver mort en las Índies, en Santa*

⁴⁹ El consentiment és a l’expedient de la Reial Audiència i Casa de Contractació de Cadis (AGI, Contratación, 5490, N. 2, R. 22, f. [16-17]), compulsat per les signatures d’altres dos notaris olotins, Gaspar Clapera i Francesc Verdaguer. El seu original, a ACGAX, Fons notariais, Olot, notari Francesc Padrós, 1749, reg. 1398, f. 418v-419r (23 de juliol de 1749).

⁵⁰ Sobre La Sacra Familia i les mercaderies que transportava en el seu viatge a Veracruz, vegeu C. MARTÍNEZ SHAW, *Cataluña en la carrera de Indias...*, p. 150-151 i 294. Altres notícies sobre la mateixa embarcació en els anys següents, a J. M. OLIVA MELGAR, *Cataluña y el comercio privilegiado...*, p. 189-191.

⁵¹ APSE, Llibre d’òbits 1749-1776, f. 10v (2 de juliol de 1750).

Cruz [= Veracruz] als trenta hu de desembre de mil set (sic) quaranta nou, y de ser enterrat allí lo dia següent. Han assistit en dits officis dotse preveres. Se ha fet absoluta general y Redemptor después dels officis"⁵¹. Anys més endavant, amb motiu del plet instat per Sabater contra la vídua de Pujadas, el comerciant olotí Ildefons Castellar, quan se li preguntà, com a testimoni, sobre la mort de Pujadas, donà algun detall més de com havia arribat a Olot la notícia: "*Lorenzo Prat, hierno de Antonio Pujadas, escribió dende la ciudad de Cadis a Margarita Anna Pujadas, su suegra, una carta con la qual le participava la muerte de Antonio Pujadas su marido, y que había acontecido en la ciudad de Veracruz, reyno de Indias, la qual carta vi y lehi varias y diferentes vezes, y lo he ohido a decir al expressado Lorenzo Prat quando se restituyó en la presente villa*"⁵².

2.6. LA LIQUIDACIÓ DELS NEGOCIS DE PUJADAS RELACIONATS AMB CADIS I AMÈRICA

Sabuda la notícia de la seva mort l'estiu de 1750, la vídua Margarida envià d'immediat a Cadis poders ⁵³ perquè Jaume Campins (aquell a qui, en un primer moment, Pujadas havia establert com a fiador seu de cara a l'embarcament) i el seu gendre Llorenç Prat poguessin fer-se càrrec de tot el que tingués relació amb els negocis del seu difunt marit, fossin mercaderies, comptes, o altres documents i béns. Desconec el detall de les accions que es van anar fent en aquest sentit. A primers de març de 1751, la vídua féu nova procura, ara a favor d'Ignasi Pagas, negociant de Cadis, "*por quanto en la Ciudad de Cádiz y en los Buenos Ayres tiene, le tocan y pertenecen en poción y propiedad en dicho nombre varios bienes muebles y raíces, y conviniéndole aya persona que en su nombre ocurra a su percepción, administración y gobierno y que tome cuentas a los a cuyo cargo estén y ayan estado*". I, en concret, perquè "*tome y oyga cuentas a Rafael Porxas y a Dn. Marsal Sants, ambos vezinos de dicha ciudad de Cádiz, por razón de lo administrado de los bienes que fueron del dicho Antonio Pujadas y oy de dicha otorgante*", i perquè rebés i cobrés "*con especialidad todos los efectos que viniessen de Buenos Ayres dirigidas tanto a Lorenzo Prat antes vezino de dicha ciudad de Cádiz y oy de esta villa, u al dicho mi difunto marido*" ⁵⁴. Sorpren molt l'aparició del nom de la ciutat de Buenos Aires

⁵² APSE, Llibre d'òbits 1749-1776, f. 10v (2 de juliol de 1750).

⁵³ Testimoni inclòs dins ANC, Processos civils, ANC1-398-T-5621.

⁵⁴ ACGAX, Fons notariais, Olot, notari Francesc Padrós, 1750, Reg. 1399, f. 265r-267v (1 de juliol de 1750).

juntament amb l'absència de referències a la de Veracruz, dues ciutats americanes molt allunyades entre si. Es tractaria potser d'alguna confusió geogràfica per part de l'escripció de la notaria olotina? En els documents posteriors no es torna mai més a fer esment a Buenos Aires, sinó que sempre es parla de Veracruz. Queda el dubte de la Companyia de la Tenaria, amb un àmbit d'actuació desconegut. Això a banda, d'aquest document de poders sembla deduir-se que en els mesos anteriors s'havia encarregat a Porxas i a Sants, tots dos establerts a Cadis, l'administració dels béns de Pujadas.

Pocs dies després d'atorgar aquests poders, la vídua Margarida estava disposada a liquidar tots els negocis comercials del seu difunt marit. El 24 de març féu escriptura de venda i traspàs a favor de Rafel Bassols de tots els actius que el seu difunt marit havia deixat a Andalusia. Eren els 1.501 pesos o rals de vuit totals de la Companyia de Veracruz amb els germans Sala i Millàs; els altres 500 pesos de la Companyia de la Tenaria, amb Isidro de la Roche; el valor dels gèneres que s'havien lliurats a Segimon Mitjà, natural de Vic, a Marià Vidal i a Mateu Verntallat, que pujaven a 409 pesos (i sobre els quals tenia poders per recobrar la companyia de Marsal Sans de Cadis); els 281 pesos que quedaven de la botiga que hi havia tingut amb el seu gendre Llorenç Prat; i, finalment, els 50 pesos que els devia l'olotí Rafel Porxas, establert a Cadis, més tots els guanys que s'haguessin derivat d'aquestes inversions. El comprador, Rafel Bassols, n'havia de pagar el valor nominal, 2.741 pesos, 600 dels quals es feren efectius en el moment de la compra i la resta s'havia de lliurar més endavant, sense ara determinar quan seria ⁵⁵. Bassols, a més, nomenà el mencionat Ignasi Pagas, de Cadis, com a procurador seu per a tot allò que es referís als negocis que comprava, fossin a Veracruz o a la Península ⁵⁶. Però en aquell mateix dia, i sense que en puguem saber la causa, venedora i comprador feren marxa enrere i, davant del mateix notari i a continuació de les anteriors escriptures, en formalitzaren una de resiliació o renúncia a tot el que acabaven de pactar ⁵⁷.

⁵⁵ Escriptura de venda i traspàs a ACGAX, Fons notariais, Olot, notari Francesc Padrós, 1751, reg. 1400, f. 160v-163r (24 de març de 1751). Època del primer pagament, a *Ibidem*, id, f. 163r-v, mateix dia.

⁵⁶ ACGAX, Fons notariais, Olot, notari Francesc Padrós, 1751, reg. 1400, f. 164v-166v (24 de març de 1751).

⁵⁷ ACGAX, Fons notariais, Olot, notari Francesc Padrós, 1751, reg. 1400, f. 163v-164v (24 de març de 1751). L'escriptura de resiliació es troba inserida entre la d'època del primer pagament i la de procura.

Els béns seguien, doncs, a mans de la vídua, i apareixen expressats en uns termes molts semblants a la relació que acabem de fer en l'inventari post mortem dels béns d'Antoni Pujadas, fet entre els dies 1 i 16 d'abril de 1751, en l'apartat "*Notta dels effectes que lo dit Anton Pujadas tenia en diferents companyas*"⁵⁸. Al final de l'escriptura s'hi féu constar la dificultat per part de la vídua de conèixer els possibles béns del seu marit que hi pogués haver tant a Veracruz com a Cadis, i el notari optà per la fórmula de dir que, quan s'arribessin a saber, es considerarien incorporats a aquest inventari. El 2 de juny següent, la vídua atorgà plens poders a Tomàs Prats, resident a Cadis, perquè en nom seu actués en tot allò que tingués a veure amb el que havien estat els negocis del seu difunt marit i amb els capitals posats en les companyies de les quals es tingués notícia, en especial en la dels germans Sala i Millàs⁵⁹.

En relació amb la botiga que Anton Pujadas havia deixat establerta a Cadis, a mans del seu gendre Llorenç Prat, ens resta el plet que posà Josep Sabater contra els hereus de Pujadas pel deute que li tenien contret i que ja ha estat mencionat⁶⁰. Hem vist que, mentre existí aquesta botiga, hi havia hagut una bona relació comercial entre una i altra part. El 6 de gener de 1751 Prat era a Barcelona i passà comptes amb Sabater en relació amb la botiga de Cadis. Comprerent el valor dels gèneres negociats, els costos d'enviament, els drets de duana, les despeses efectuades en representació mútua i algunes altres gestions, la factura de Sabater pujava a 7.835 lliures, 2 sous i 5 diners, mentre que la de Pujadas era de 6.553 lliures, 3 sous i 4 diners. Per tant, resultava que Margarida Anna, vídua i hereva dels béns de Pujadas, quedava debitora a Sabater de 1.281 lliures, 9 sous i 1 diner. El cobrament d'aquesta quantitat resultà complicat i dilatat en el temps, amb l'entrebanc que, el gener de 1756, la vídua i el seu fill vengueren a Josep Anglada la casa del carrer Nou dels Caputxins⁶¹, un immoble que Sabater reclamava per a ell perquè constituïa una de les garanties del deute. En la seva defensa, Anglada al·legà que amb la compra de la casa dels Pujadas havia assumit diversos censals i havia saldat alguns deutes contrets per Pujadas en la seva activitat mercantil, uns deutes que tindrien preferència per damunt de

⁵⁸ ACGAX, Fons notariais, Olot, notari Francesc Padrós, 1751, reg. 1400, f. 207r-213r (1 al 16 d'abril de 1751).

⁵⁹ ACGAX, Fons notariais, Olot, notari Francesc Padrós, 1751, reg. 1400, f. 312r-314r (2 de juny de 1751).

⁶⁰ Per tota aquesta qüestió em remeto de nou a ANC, Processos civils, ANC1-398-T-5621.

⁶¹ ACGAX, Fons notariais, Olot, notari Miquel Oliveres, 1756, reg. 1354, f. 42v-45r (9 de gener de 1756).

les reclamacions de Sabater. Poc després que Anglada hagués comprat la casa dels Pujadas, Sabater féu protocol·litzar el passament de comptes que li havia fet Llorenç Prat cinc anys abans i portà la picabaralla a la Reial Audiència de Catalunya, amb un desenllaç desconegut. La darrera data de l'expedient d'aquesta causa és de 1759, en un escrit de la part de la vídua Pujadas, en què es donava a entendre que aquesta es trobava atabalada per molts creditors amb pretensions sobre els béns que havien estat del seu difunt marit.

3. LES EXPEDICIONS PATROCINADES PER RAFEL BASSOLS I JAUME SERRA I IGOSA

Les altres tres expedicions comercials olotines a Amèrica que coneixem d'aquests anys tenen en comú la constitució prèvia d'una companyia o societat per a aquest fi, formada en tots els casos per dos socis olotins, Rafael Bassols i Jaume Serra i Igosa (que hi aportaven el capital, ja fos en forma de diner o directament de mercaderies). A cada una de les tres expedicions, s'hi afegiren un o més socis –diferents cada vegada–, entre els quals hi havia l'encarregat de dur els gèneres olotins a Amèrica i negociar-los un cop allí.

3.1. ELS COMERCIANTS RAFEL BASSOLS I GOU I JAUME SERRA I IGOSA

Rafel Bassols i Gou havia nascut el 1697 a Olot, on fou batejat el 5 d'agost d'aquell any ⁶². Era fill de Baldiri Bassols i de Magdalena Gou, que menaven el molí de farina de les Fonts, propi dels Colomer del Corb, a la banda olotina del Fluvià que pertanyia a la parròquia de Sant Cristòfol les Fonts. L'ofici de moliner els venia de família, perquè aquesta havia estat també la dedicació de l'avi patern, Miquel Bassols ⁶³. Un dels germans de Rafel, Mateu Bassols, fou també moliner de farina i, el 1724, es casà amb Teresa Fillol, filla d'un guanter de Vilafranca del Penedès ⁶⁴. Rafel Bassols va casar-se amb

⁶² Arxiu Parroquial de Sant Cristòfol les Fonts (APSCF), actualment a l'Arxiu Diocesà de Girona, Llibre de baptismes 1693-1792, f. 6r (5 d'agost de 1697).

⁶³ Capítols matrimonials entre Baldiri Bassols, fill de Miquel Bassols i de Margarida Anna, i Magdalena Gou, filla de Francesc Gou, corder d'Olot, i Magdalena, a ACGAX, Fons notariais, Olot, notari Pere Pau Masbernà, 1687, reg. 947, f. 23r-37v (30 de desembre de 1686, any notarial de 1687). Època de dot a *Ibidem*, id, part, però, del notari Francesc Masbernà, f. 165v-166r (3 de juliol de 1687).

⁶⁴ APSCF, Llibres de matrimonis 1621-1767, f. 39r (29 de febrer de 1724).

Rosa Closells, un matrimoni que no tingué fills. La seva casa (que havia estat, abans de 1729, del sastre Joan Pere Carrer) era situada al que llavors en deien el Carrer Superior, que és l'actual carrer dels Sastres.

De cara a la feina, Bassols decidí guanyar-se la vida amb la fabricació de cardes, instrument fet en part amb elements naturals i en part amb materials elaborats, que servia per separar i acabar de netejar cada una de les fibres dels flocs de la llana, un pas previ i del tot necessari per filar-les. En proveïa al que ara són les comarques de la Garrotxa, el Ripollès, la Cerdanya, el Pla de l'Estany i el Gironès, però també en centres tèxtils més allunyats. El 1722 tenia entre els seus clients el fabricant Pau Busquets, de Terrassa, amb qui mantingué una relació mercantil i d'amistat que s'estendria al llarg de tota la seva vida. Uns altres fabricants de Terrassa clients seus foren el pare i fill Josep i Pau Cardellach ⁶⁵.

El negoci de les cardes li degué reportar bons guanys i nombrosos contactes. Però ell, a diferència d'altres persones que obtenien guanys, no els esmerçà en la compra d'immobles o de censals, sinó que els reinvertí en nous negocis relacionats sempre, en general, amb el tèxtil i el comerç. El primer que trobem és la companyia feta el 1743 amb Domingo Vila, un fabricant de teles d'Olot ⁶⁶. El 1750 aquesta companyia va quedar substituïda per una de nova, formada per Rafel Bassols, Domingo Vila (fabricant de draps) i Pere Màrtir Florensa (adroguer), amb l'objecte de *“parar, fer anar y tenir una fàbrica de panyos en la present vila de Olot”*, entenen-se que es tractava de draps de llana ⁶⁷. La societat quedà dotada amb 6.000 lliures, aportades a parts iguals pels dos primers socis. Bassols, però, atès que en el moment de constitució d'aquesta nova societat *“no tinga diner efectiu per entregar las ditas tres mil lliuras, que és la part li correspon, y tinga mer-*

⁶⁵ Una llista de les poblacions d'aquestes comarques figura en una nota sobre partides de cardes que s'estaven divent a la mort de Bassols (ACGAX, Fons de la Comunitat de Sant Esteve, 22/11). La relació de Rafel Bassols amb Pau Busquets consta per una deixa feta a l'església parroquial de Terrassa en el seu primer testament, del 1773 (Ibídem, Fons notariais, Olot, notari Jaume Oliveres, 1773, reg. 1.050, f. 189r-198r, 7 de novembre de 1773). Per la relació comercial amb els Cardellach, vegeu Ibídem, Fons de la Comunitat de Preveres de Sant Esteve, 22/11, Plec de cartes d'aquests a Bassols en els anys 1759-1762.

⁶⁶ La societat quedà escripturada el 26 de maig de 1743 davant del notari públic d'Olot Miquel Sabater, de qui no se n'han conservat els protocols. La dada figura en l'escriptura de la nova societat feta el 1750, en la qual s'estableix l'extinció de la primera el mes de juny d'aquell any.

⁶⁷ ACGAX, Fons notariais, Olot, notari Francesc Padrós, 1750, reg. 1399, f. 103v-108r (10 de març de 1750).

cadarias que valen molts diners, bonas y necessàries per dita fàbrica, entregará aquellas al dit señor Pere Màrtir Florensa”, fins al valor de les 3.000 lliures amb què interessava a la societat. Vila no aportava capital, sinó que hi posava el treball per fer anar la fàbrica i vigilar-ne els treballadors. La companyia va ser rescindida un any més tard ⁶⁸.

Hem vist com el 1751 Bassols s’havia interessat per fer seu el negoci que el difunt Antoni Pujadas havia deixat a Cadis, un traspàs que no va prosperar. En els anys més immediats, després de les expedicions comercials americanes, seguí interessat en noves companyies. El gener de 1753 féu tractes amb Salvador Oliveres, pare de la Cellera de Sant Pere de Montagut amb el propòsit de “*tenir y mantener una fàbrica de paños per vendre tant en gros com si se ofereix a la menuda*”. Bassols hi posava els diners necessaris per comprar la llana i Oliveres la feina de la fabricació dels draps, amb pacte que els beneficis d’aquests productes, un cop descomptades les despeses de la compra de la llana i de la fabricació i venda, es repartirien a parts iguals entre tots dos ⁶⁹. Un any i mig després, els dos socis van fer una nova escriptura de companyia. Ara van concretar que el capital que hi posaria Bassols seria de 1.200 lliures barceloneses i, per evitar que Oliveres perdés massa temps a fer els comptes de tot el procés de la fabricació dels draps, fixaren uns preus de cost estàndard; la diferència entre aquest valor i el de la venda seria el volum dels guanys, que es repartirien a parts iguals ⁷⁰.

A inicis de 1753, Rafel Bassols participà en una altra companyia que, a diferència de la resta, no tenia relació amb el ram del tèxtil. En aquesta ocasió s’associà amb el traginer Joan Fontdevila i el fuster Joan Martell, ambdós d’Olot, per explotar el bosc de la Rovira, del Mas Palòs de Sant Cristòfol de Toses, al Ripollès, segons dret obtingut per la venda que els n’havia fet Anton d’Asprer i Ferrer, de Sant Joan de les Abadesses. Bassols posà 700 lliures de capital en la societat, amb l’expectativa dels guanys que s’obtindrien de “*negociar tota la fusta y carbó que se traurà de dit bosch, és a saber, la fusta per botas y altres coses en què los dits tres companys conciderassen algun útil o benefici*”, feines de les quals s’ocuparien els altres dos socis ⁷¹.

⁶⁸ ACGAX, Fons notariais, Olot, notari Francesc Padrós, 1751, reg. 1400, f. 416r-v (5 de setembre de 1751).

⁶⁹ ACGAX, Fons notariais, Olot, notari Francesc Padrós, 1753, reg. 1402, f. 28r-31v (7 de gener de 1753).

⁷⁰ ACGAX, Fons notariais, Olot, notari Francesc Padrós, 1754, reg. 1403, f. 327v-332v (13 de juny de 1754).

⁷¹ ACGAX, Fons notariais, Olot, notari Francesc Padrós, 1753, reg. 1402, f. 430r-433v (29 de gener de 1753). Dos dies abans, davant del mateix notari, Anton d’Asprer i Ferrer els havia fet venda del dret a l’exploració del mencionat bosc (Ibidem, id, f. 424r-427r, 27 de gener de 1753).

El 1754 Rafel Bassols va participar, amb Jeroni Masmitjà, blanquer d'Olot, en una societat establerta a Banyoles entre Joan Serquella i els germans Pau, Narcís i Francesc Serratos, tots ells banyolins ⁷². Ara es tractava del negoci “*de una nova fàbrica de telas de tots gèneros, qualitats y colors com se acostuma en altres fàbricas que hi ha en dita vila de Banyolas del mateix gènere de telas y axí mateix de comprar-ne a altres y revèndrer y baratar aquellas ab cànam de dita companyia y de comprar y revèndrer cànam ultra aquell que se necessitarà per lo abast y consum de dita fàbrica*”, a més d'altres operacions de menor abast. El capital de la companyia pujava a 4.000 lliures, de les quals Bassols era qui més aportava: 1.500 lliures.

A l'abril de 1755 invertí en la companyia que formaren, a més d'ell, Rafel Armanguer, negociant, Pau Noguer, tintorer, i Simó Rodà, paraire, tots d'Olot. El propòsit d'aquesta nova societat era “*tanyir a tots colors panyos, estamenyas y tots y qualsevols altres gèneros de robas de llana, mitjas, barratinas y demás, en lo tint dels senyors Pau Caralt y Bover y Josep Caralt y Bover, pare y fill, negociants de la vila de Olot*”, que els hi acabaven d'arrendar per quatre anys ⁷³. De tot el capital que es necessités per endegar la companyia, Bassols n'hi posaria dues tercers parts i Armanguer la resta. Els guanys o pèrdues se'ls repartirien a raó de la meitat per a Bassols, i l'altra meitat a parts iguals entre Armanguer i Rodà. Aquest darrer, a més, hi havia d'actuar com a administrador, i Noguer havia de tenir cura de la part tècnica del tint, amb les seves corresponents retribucions. Passat un temps, va produir-se la mort de Rafel Armanguer i calgué fer nous pactes per concretar millor l'aportació del capital, que, a primers de 1756, quedà fixat entre 1.000 i 1.200 lliures, posades íntegrament per Rafel Bassols ⁷⁴.

I en els anys centrals del segle encara participà en una companyia més, la que formà el 1756 amb el blanquer Miquel Casabó (pare) i el notari Francesc Padrós, dedicada a “*compras de robas de llana de tots gèneros y vèndrer aquellas en pessos enteras o mitjas pessos com los aparexerà als botiguers y demás personas que voldran comprar-las*” ⁷⁵. La companyia es constituí amb un capital de

⁷² ACGAX, Fons notariais, Olot, notari Francesc Padrós, 1754, reg. 1403, f. 230v-237r (16 d'abril de 1754).

⁷³ ACGAX, Fons notariais, Olot, notari Francesc Padrós, 1755, reg. 1404, f. 196v-199v (20 d'abril de 1755). Anteriorment hi ha l'escriptura d'arrendament del tint (Ibidem, id, f. 193v-196v, mateix dia).

⁷⁴ ACGAX, Fons notariais, Olot, notari Francesc Padrós, 1756, reg. 1405, f. 59r-62r (25 de gener de 1756).

⁷⁵ ACGAX, Fons notariais, Olot, notari Francesc Padrós, 1756, reg. 1405, f. 511r-516v (15 de setembre de 1756).

5.606 lliures, aportades a parts iguals per cada un dels tres socis. Com que estava en funcionament des del mes de gener, en el moment de fer l'escriptura de companyia es disposava de gènere per valor de poc més de 3.043 lliures; a més, diversos compradors els devien 2.360 lliures i escaig, i hi havia 1.254 lliures i sis sous en efectiu (d'on s'havien de restar 748 lliures i 10 sous que es devien a terceres persones). Ara, en ocasió d'aquesta escriptura, es regularitzaren les aportacions i obligacions de cada soci en funció del que fins llavors hi havia aportat, per tal que quan es tanqués la societat poguessin repartir-se els beneficis a parts iguals. L'any següent s'hi afegí com a soci Francisco Carlos de Herrera, tesorero de la Reial Renda de Tabac i Regidor Perpetu de Barcelona, el qual interessà 2.000 lliures en aquesta companyia, a través del botiguer olotí Josep Salgas ⁷⁶.

No hi ha dubte que a Rafel Bassols els negocis li resultaven de profit, ja que la llista anterior representa molts diners apostats any rere any en un seguit de companyies de rendiment a voltes incert i en cap cas immediat, en un panorama encara més ampli si tenim en compte que entre els anys 1751 i 1753 invertí també en les expedicions comercials a Amèrica, de les quals tot seguit ens ocuparem. Per la documentació que ens ha pervingut, Bassols per força havia de ser un home molt metòdic, i això es traduïa, per exemple, en el fet que en els anteriors pactes deixés escrita de forma molt detallada la manera com volia ser informat periòdicament de tot el que es feia i es desfeia en cada una de les companyies en què participava. I com que tot això ho havia de fer, és clar, sense deixar d'atendre el seu principal negoci, el de les cardes, ben bé ens el podem afigurar com un home altament ocupat i dedicat a la feina, una qualitat que, no obstant, no li impedia trobar temps per dedicar-se a les seves nombroses devocions religioses. A més, en el bienni 1747-1748 va ser Batlle Reial d'Olot ⁷⁷, un càrrec que també reclamava el seu temps de dedicació.

Del seu altre soci en les expedicions americanes dels anys 1751-1753 és més difícil poder-ne traçar el perfil. Jaume Serra i Igosa és el nom amb què el coneixem a partir del seu casament, el 1734, amb Francesca Igosa, filla del paraire olotí Pere Igosa ⁷⁸. En aquest casament la muller devia aportar drets sobre algun tipus de

⁷⁶ ACGAX, Fons notariais, Olot, notari Francesc Padrós, 1757, reg. 1406, f. 365r-v (17 d'agost de 1757).

⁷⁷ Va ser proposat en terna per l'ajuntament d'Olot a la tardor de 1746, com era preceptiu (ACGAX, Fons municipals, Olot, Manual de resolucions i instruments, sessió del 8 d'octubre de 1746).

⁷⁸ APSE, Llibre de matrimonis 1717-1746, f. 142r (25 de desembre de 1734).

patrimoni familiar i això segurament obligà que el marit prengués el cognom de la dona, per evitar que es perdés i assegurar, d'aquesta manera, la seva transmissió agnàtica. Jaume era fill de Gabriel Serra, tintorer i paraire d'Olot, i de Teresa Plana, de manera que el seu nom complet anterior era Jaume Serra i Plana. L'avi patern també es deia Gabriel Serra i s'havia dedicat a l'ofici d'oller; l'avi matern, Joan Pere Plana, havia estat rajoler.

Jaume devia haver nascut cap a 1715, o potser una mica abans. El domicili familiar devia ser la casa que tenia la mare Plana i que, en els anys quaranta, en els llibres del cadastre apareix atribuïda fiscalment a Gabriel Serra, el qual, més endavant, serà rellevat de la part de contribució del personal en el cadastre, pel fet de ser pare de dotze fills. Jaume es dedicà als negocis de la feina de paraire. També els llibres del cadastre indiquen que en els anys quaranta el jove matrimoni vivia a casa dels Igosa ⁷⁹, que passà a ser seva a partir de la mort de Pere Igosa, esdevinguda el 1755, a l'edat d'uns vuitanta anys ⁸⁰. Era una bona casa, situada al Carrer Major d'Olot. Jaume Serra i Igosa va morir el gener de 1782 ⁸¹. Dels fills del seu matrimoni cal fer notar la noia, Teresa, que el 1762 es casà amb Esteve Curós (fill del barreter Francesc Curós), que esdevindria un important comerciant olotí ⁸². Amb els anys, Teresa rebria també els béns del seu oncle Esteve Igosa, comissari de província de marina reformat, en compliment d'un dels capítols matrimonials pactats per la família de cara al seu matrimoni amb Esteve Curós ⁸³. L'hereu, Jaume Curós, Serra i Igosa, mantingué les dots comercials dels seus predecessors i, per matrimoni, enllaçà amb els Bastons, una de les més remarcables famílies de botiguers d'Olot en el segle XVIII ⁸⁴.

Entre els seus negocis, els Serra i Igosa varen interessar-se per la Reial Companyia de Comerç que s'havia creat el 1755 a Barcelona per potenciar els intercanvis comercials amb les Índies. Jaume Serra i Igosa era propietari, com a mínim, d'una acció d'aquesta Companyia, que va llegar a l'Hospital de Sant

⁷⁹ Consta així a ACGAX, Fons municipals, Olot, Cadastre, Llibre per menor de 1743.

⁸⁰ APSE, Llibre d'òbits 1749-1776, f. 84 v (30 de desembre de 1755).

⁸¹ APSE, Llibre d'òbits 1777-1792, f. 73v (30 de gener de 1782).

⁸² APSE, Llibre de matrimonis 1746-1772, f. 177v (13 de gener 1762).

⁸³ Capítols matrimonials entre Esteve Curós, i Teresa Serra i Igosa, a ACGAX, Fons notariais, Olot, notari Miquel Oliveras, 1762, reg. 1360, f. 66r-72r (9 de gener de 1762). Vegeu també l'inventari dels béns d'Esteve Igosa, *Ibidem*, id, notari Jaume Oliveras, 1769, reg. 1052, f. 69r-70v (1 de febrer de 1769).

⁸⁴ APSE, Llibre de matrimonis 1772-1795, f. 110r (29 de juny de 1782). Sobre els Bastons, vegeu «La família Bastons», a Miquel PUIG i REIXACH, *Històries olotines del segle XVIII*, Estudis Històrics de la Garrotxa, núm. 4 (2009), p. 106-108.

Jaume d'Olot en el seu testament, *“per subvenció dels pobres malalts de aquell (...), junt ab los lucros que de dita acció me espectralan, y se estaran divent lo die de la mia fi, y los que en avant discorreran”*⁸⁵. Més en tenia el seu cunyat Esteve Igosa. En l'inventari post mortem dels seus béns, s'hi feren constar *“deu accions de tres·centas sinquanta lliuras de dita moneda quiscuna en la Real Companya (sic) de Índias establerta en la ciutat de Barcelona, que juntas importan tres mil sinch centas lliuras”*⁸⁶.

3.2. L'EXPEDICIÓ DE GÈNERE OLOTÍ A OAXACA AMB SIMÓ MANYALICH (1751-1752)

El 1751 es va constituir a Olot una companyia de comerç concebuda expressament per fer negocis en el mercat americà. El seu esquema era senzill, es tractava d'enviar a l'altra banda de l'Atlàntic productes tèxtils fets aquí (draps, barretines, mitges, guants...), vendre'ls i retornar-ne els beneficis en forma de productes colonials molt demandats per les manufactures olotines i, en general, per les catalanes (grana, cotxinilla, indi...), de la venda de les quals s'havia de treure el definitiu benefici que es quedaria a Olot. Per fer aquests intercanvis comercials, era indispensable poder situar algú a Amèrica que controlés la negociació dels gèneres que s'hi enviaven, un agent comercial de tota confiança. Aquesta persona fou l'olotí Simó Manyalich, que portava al cap establir-se temporalment a Mèxic per a aquest i altres negocis semblants que tenia entre mans. Aprofitant-ho, Rafel Bassols i Jaume Serra i Igosa li encomanaren que s'hi endugués mercaderies seves per introduir-les en el mercat americà, i per a major fermança, tots tres es constituïren en una societat o companyia, que va ser formalitzada davant de notari el 13 d'abril de 1751. Com que Manyalich preveia estar-se a Amèrica uns cinc o sis anys (cap dels tres no devia saber que la llei restringia l'estança d'homes casats a Amèrica sense la dona a un màxim de tres anys) la companyia contemplava una vigència de sis anys. A més del gèneres de la societat feta amb Bassols i Serra, Manyalich s'enduria a Amèrica d'altres mercaderies que, en conjunt, conformaven una operació de major abast comercial.

⁸⁵ ACGAX, Fons notariais, Olot, notari Jaume Oliveres, Testaments 1757-1782, reg. 1.050, f. 31r-32v (2 de febrer de 1769).

⁸⁶ Inventari dels béns d'Esteve Igosa, a ACGAX, Fons notariais, Olot, notari Jaume Oliveres, 1769, reg. 1052, f. 69v-70v (1 de febrer de 1769). El 1759 Esteve Igosa havia fet poder a Josep Glòria i Picó, del comerç de Barcelona, perquè el representés i pogués votar en les juntes generals, *“como interesado que soy con voto en la Real Compañía de Comercio para las Islas de Santo Domingo, Puerto Rico y la Margarita con diez registros para Honduras y provincias de Guatemala establecida en dicha ciudad de Barcelona”* (ACGAX, Fons notariais, Olot, notari Gaspar Clapera, 1759, reg. 1163, f. 60r-v, 16 d'abril de 1759).

3.2.1. SIMÓ MANYALICH

Simó Manyalich era traginer (com també ho era el seu pare Sebastià) i, per tant, estava avesat als desplaçaments, a passar llargues temporades fora de casa, a tragar mercaderies i mantenir-les senceres, i a adaptar-se a formes de vida diferents de la placidesa sedentària de molts dels olotins. Havia nascut el 1715 i la seva mare es deia Sabina ⁸⁷. De gran, el 1734, es casà amb Maria Anna Illa, filla del fuster olotí Esteve Illa i de Josefa Coll ⁸⁸. Durant la major part de la seva vida no se li coneix casa pròpia, llevat dels darrers anys, en què els llibres del cadastre li assignen una casa al carrer de Santa Magdalena, que havia estat abans de Joan Mulleras ⁸⁹. El matrimoni tingué quatre fills: l'hereu Pere, les noies Maria i Teresa, i el menut Sebastià.

Pot cridar l'atenció que Manyalich orientés la seva expedició comercial cap a la ciutat d'Oaxaca, situada a l'interior de Mèxic i allunyada dels ports marítims que centraven les principals connexions entre les Índies i la Península. Però a Oaxaca hi tenia un germà, el pare dominic Jaume Manyalich ⁹⁰, un personatge conegut en la història eclesiàstica pel seu paper en contra dels jesuïtes, precisament a partir de 1750, quan Espanya i Portugal signaren un tractat de fronteres colonials pel qual havien de passar a mans portugueses les reduccions guaranís que portaven els jesuïtes, els quals eren contraris a aquesta transmigració. S'atribueix al pare Manyalich l'haver encunyat moneda falsa a Roma i a Barcelona per crear la idea que en aquelles reduccions els jesuïtes hi actuaven com si es tractés d'un territori sobirà ⁹¹. La presència en el lloc d'un familiar tan directe podria haver estat una bona raó perquè Simó Manyalich triés Oaxaca com a destinació de la seva activitat mercantil americana.

⁸⁷ APSE, Llibre de baptismes 1713-1723, f. 64v (25 de juny de 1715).

⁸⁸ APSE, Llibre de matrimonis 1717-1746, f. 138v (11 d'octubre de 1734).

⁸⁹ ACGAX, Fons municipals, Olot, Cadastre, Llibre per menor de 1750.

⁹⁰ Consta aquesta relació familiar pel testimoni, el 1774, del fill Pere Manyalich, inclòs en escriptura pública de substitució, a ACGAX, Fons notariais, Olot, notari Jaume Oliveras, 1775, reg. 1057, [foliació malmesa] (9 de maig de 1775).

⁹¹ Vegeu "Antijesuitismo" a Ch. E. O'NEILL, J. M. DOMINGUEZ (dirs.), *Diccionario histórico de la Compañía de Jesús, biográfico-temático*, Roma, Institutum Historicum S.I. - Madrid, Universidad Pontificia de Comillas, 2001, vol. I, p. 183-184. També Francisco Xavier MIRANDA, *El fiscal fiscalizado. Una apología de los jesuitas contra Campomanes*, introducció i notes d'Enrique Giménez López, Alacant, Universitat d'Alacant, 2013, p. 485-486. El nom "fray J. Manalich" apareix en la llista dels que el 1753 embarcaren gèneres (colonials i eclesiàstics) a la nau La Perla de Catalunya quan des de Veracruz féu retorn a Catalunya (C. MARTÍNEZ SHAW, *Cataluña en la carrera de Indias...*, p. 194).

Quan el 1751 Simó Manyalich marxà a Amèrica a provar de fer-hi fortuna en el món del comerç, hi tenia ja una certa experiència. Uns anys abans, el 12 de juliol de 1749, havia sortit del port de Barcelona amb destinació a Veracruz la fragata Nostra Senyora de Montserrat i Sant Antoni de Pàdua, coneguda com la Perla de Catalunya ⁹². La relació de les mercaderies que la nau s'endua a les Índies parla principalment de vi i aiguardent, productes agrícoles, paper, llibres, pells i determinades peces manufacturades, però també d'una munió de caixes i de fardells, el contingut dels quals no se'ns descriu; un any després, el 30 de juliol de 1750, la nau tornava a ser a Cadis, de retorn del continent americà, i hi arribava carregada de productes colonials. Doncs bé, en la relació d'aquestes mercaderies portades d'Amèrica a la Península hi trobem el nom de Simó Manyalich, que hi tenia embarcades a compte i risc seu 60 roves de grana fina, 15 roves de pols de grana i 3.000 vainilles. També consta haver-hi portat 33,5 roves de grana fina, a compte i risc d'Ignasi Martí, un nom que de seguida trobarem associat a Simó Manyalich ⁹³. Ens és lícit de pensar que aquests productes colonials podrien ser el retorn, en forma d'espècies, dels beneficis que haurien resultat de la tramesa a Veracruz, l'any anterior, de productes manufacturats, vés a saber si de procedència olotina, que formarien part d'alguns dels fardells que la nau s'havia endut en el viatge d'anada. Sigui com sigui, d'aquesta primerenca expedició no ens n'han arribat detalls.

3.2.2. LA SOCIETAT ENTRE RAFEL BASSOLS I JAUME SERRA I IGOSA, AMB SIMÓ MANYALICH (ABRIL DE 1751)

La finalitat de la societat feta entre Rafel Bassols, Jaume Serra i Igosa, i Simó Manyalich, formalitzada el 13 d'abril de 1751, era, segons s'expressà en l'escriptura de constitució ⁹⁴, “*que lo dit señor Simon Manyalich està de partida per passar a las Índias y en lo regne de Oaxaca*” i, per tant, se li encomanaven una sèrie de mercaderies “*per vèndrer-las a las personas y per los preus que millor li apareixerà redundar*”, en benefici de la companyia; unes mercaderies que “*tingan de separar-se del tot de las que lo dit señor Simon Manyalich se'n porta per son*

⁹² Per a les dades sobre aquesta expedició, vegeu C. MARTÍNEZ SHAW, *Cataluña en la carrera de Indias...*, p. 171-183.

⁹³ C. MARTÍNEZ SHAW, *Cataluña en la carrera de Indias...*, p. 181. L'autor, a l'hora d'analitzar els noms de les persones interessades en els intercanvis comercials amb Veracruz, en relació amb el comerç català, situa Simó Manyalich i Ignasi Martí entre els dubtosos de pertànyer a comerciants catalans, si bé “*se trata en todos los casos de comerciantes relacionados con la vida mercantil estrictamente gaditana, pero cuyos lazos con Cataluña son, o tan laxos que no han dejado indicaciones en nuestra documentación, o totalmente inexistentes*” (op. cit., p. 182).

⁹⁴ ACGAX, Fons notariais, Olot, notari Francesc Padrós, 1751, reg. 1400, f. 215r-220r (13 d'abril de 1751).

compte, com y també de altres qualsevols que còrrian per compte o càrrech alieno". Res no fa dubtar que aquests gèneres havien sortit de les fàbriques olotines. A l'octubre d'aquest any, la casa de comerç Alegre i Gibert de Barcelona havia rebut unes mostres de mitges del comerciant olotí Ildefons Castellar, que trobaven que eren semblants "a las que Simon Mañalich se-n porta per Oajaca de Índias, y que cuyda de sa fàbrica Jaume Serra, paraire de eixa [d'Olot]"⁹⁵.

El capital que els dos primers socis aportaren a la companyia era en forma de mercaderies. Per una primera part, Bassols hi aportà mercaderies per valor de 1.500 lliures; per una segona part, Serra i Igosa n'hi posà per valor de 2.584 lliures i 12 sous; i per una tercera part, conjuntament Bassols i Serra n'hi posaren per valor de 1.600 lliures. El capital final, per tant, era de 5.684 lliures i 12 sous, com pot veure's en la taula número I, amb el detall dels gèneres que aportava cada part ⁹⁶.

Taula I COMPOSICIÓ DEL CAPITAL DE LA SOCIETAT BASSOLS, SERRA I IGOSA, I MANYALICH			
MERCADERIES APORTADES PER RAFAEL BASSOLS			
	Valor		
97 canes i 5 pams draps trenta-dosens, de colors	517 ll	8 s	3
174 canes draps vint-i-sisens, de colors	696 ll		
87 canes draps vint-i-quatrens	278 ll	8 s	
<i>Afegit en diner</i>	8 ll	3 s	9
<i>Total</i>			1.500 lliures
MERCADERIES APORTADES PER JAUME SERRA I IGOSA			
	Valor		
366 dotzenes i 9 parells de mitges d'estam, de totes qualitats i colors.	2.273 ll		
12 dotzenes de guants de diferents qualitats i colors	43 ll	16 s	
58 dotzenes de barretines fines de diferents qualitats i colors	254 ll	12 s	
<i>Afegit en diner</i>	13 ll	4 s	
<i>Total</i>			2.584 ll 12 s
MERCADERIES APORTADES A PARTS IGUALS PER BASSOLS I SERRA			
	Valor		
929 canes i 2 pams de teles de diferents gèneres i qualitats	612 ll	6 s	10
62 dotzenes i 2 barretines de seda brodades, de diferents colors y qualitats.	387 ll	17 s	2
281 canes de robes de bolla d'estam i seda de diferents gèneres	238 ll	2 s	
128 dotzenes de mitges de fil de diferents gèneres	361 ll	14 s	
<i>Total</i>			1.600 lliures
CAPITAL TOTAL DE LA COMPANYIA			5.684 ll 12 s

⁹⁵ Biblioteca de Catalunya, Fons Baró de Castellet, ARX 376, "Copiador de cartas de Alegre i Gibert Any 1751", f. 148v-149r. Carta a Ildefons Castellar, d'Olot, Barcelona, 31 d'octubre de 1751.

⁹⁶ Taula I. Font: elaboració pròpia a partir del "Memorial de las mercaderias que lo dit señor Rafael Bassols posa de capital en dita companyia", del "Memorial de las mercaderias que lo dit señor Jaume Serra y Igosa posa de capital en dita companyia" i del "Memorial de las mercaderias que los dits señors Bassols y Serra posan per iguals parts en dita companyia", inclosos en l'escriptura de societat feta entre Rafael Bassols, Jaume Serra i Igosa, i Simó Manyalich, del 13 d'abril de 1751.

Tot el cost del transport, nòlits i drets els havia d'abonar Manyalich a Cadis, on prendria diners al 30 o 35 %, que carregaria sobre el capital de les mercaderies. En cas d'infortuni, tant en l'enviament dels gèneres des d'aquí, com en la remesa cap a Cadis dels productes colonials, les pèrdues anirien a càrrec només de Bassols i de Serra, sense cap càrrega per a Manyalich.

Segons la mateixa escriptura de societat, els beneficis que donés la col·locació d'aquests gèneres es retornarien en forma de mercaderies colonials; per tant, Manyalich havia *“de remètrer grana, cotxonilla, índia o altres gèneros que a ell li aparèguian més beneficiosos per nosaltres en esta província”*. Aquests gèneres arribarien a Cadis a través de terceres persones, sobre les quals Manyalich hauria donat avís, per tal que *“la persona o personas que los dits senyors Bassols y Serra destineran perquè remètia las mercadarias o en Barcelona o en altre paratge que a dits senyors aparega més convenient”* ho poguessin fer efectiu. Bassols i Serra es repartirien els beneficis (un cop detret el que pertoqués) de manera proporcional al capital que cadascú hi havia posat. Com que Bassols tenia *“peculiar devoció a la Obra de la iglesia parroquial de Sant Esteve de la present vila de Olot”*, determinà, en relació amb el seu capital, *“que lo lucro y ganancia que Déu nostre señor per medi del patrocini de dit patró màrtir Sant Esteve sie y servesca a obs benefici y utilitat de dita Obra”*. Manyalich també cedí a l'Obra la part de benefici que li pogués correspondre del capital de Bassols, perquè sant Esteve intercedís davant de Déu i *“li concedesca una felís partida y regrés en sa casa”*. Altres capítols de l'escriptura detallaven la manera d'anar controlant la marxa de la societat i, en aquesta línia, l'haver-se de construir una caixa amb quatre panys i quatre claus (cadascun dels dos primers socis en tindria dues claus) on guardar el llibre de factura i els llibres d'entrada i d'eixida.

Què treia Manyalich de la seva feina? D'entrada, en la constitució de la societat es quedà que això es determinaria de comú acord entre tots tres. No obstant, si, com semblava, tenia previst quedar-se a les Índies cinc o sis anys, com que es valdria dels comerciants olotins com a agents seus, es miraria si aquestes feines podrien compensar les que ell hauria fet. En el cas que Bassols i Serra entenguessin que el treball de Manyalich havia estat superior al seu, li destinarien i assenyalarien la meitat dels guanys d'aquest viatge. Si Manyalich es quedava cinc o sis anys a les Índies, es determinava que llavors els tres, *“ab los mateixos pactes y condiciones dalt explicats, pogan continuar per un o més viatges la dita companyia, tenint lo dit Sr. Manyalich la obligació de destinar receptor en*

Cádiz per los gèneros que dit senyor Manyalich envierà de Índias als dits Srs. Bassols y Serra” i pels quals aquests remetrien a Cadis, per després ésser conduïts a les Índies.

3.2.3. LA PARTENÇA D'OTLOT I ELS PREPARATIUS A CADIS (PRIMAVERA – ESTIU DE 1751)

El 13 d'abril de 1751 Simó Manyalich era a Olot, a casa del notari Francesc Padrós, on estampà la seva signatura en el protocol notarial que donava fe dels pactes establerts entre els tres socis, al costat de la de Rafel Bassols. El tercer soci, Jaume Serra i Igosa, tot i ser un pròsper comerciant, no pogué signar perquè no sabia d'escriure (ho féu en nom seu un dels testimonis, el botiguer Josep Salgas). Cap al final de l'escriptura, Manyalich hi havia fet constar que estava *“de partida per la Província de Oaxaca de Índias”*, que ja era a punt de marxa, i que acreditava haver rebut dels seus companys les mercaderies de la companyia. El 2 de maig tornà a passar per la notaria –ara la de Miquel Oliveres– per atorgar testament, un text sense cap al·lusió a la seva pròxima marxa, llevat de l'ordinària previsió de voler ser enterrat en l'església parroquial del lloc on morís, si això s'esdevenia estant fora d'Olot ⁹⁷. Devien ser aquests els darrers dies –a tot estirar, setmanes– que Manyalich va ser a Olot. Endreçar les coses, deixar arreglats els deutes, encomanar-se a la Mare de Déu i a tots els sants d'especial veneració olotina, devia ser una feina obligada davant de la perspectiva d'un llarg viatge fins a Cadis i d'una encara més incerta i perillosa travessia de l'Atlàntic, amb l'ànsia d'haver de mantenir sempre un ull posat en les mercaderies. Un adéu amb la perspectiva de no tornar fins passats uns anys, i vés a saber si sense conèixer que la seva muller Marianna estava embarassada d'un minyó que naixeria el 22 de desembre següent ⁹⁸, ja sense la presència del pare al seu costat. El 25 de maig era de camí fora d'Olot. En aquest dia la seva muller, Marianna Manyalich, li escrigué una carta –a una destinació que no hi consta– en la qual, després de donar-li diverses notícies particulars, li comentava *“nos havem alegrat que havem sabut continuàreu lo camí bons y ab tota felicitat. Suplicam a Déu que lo pugau continuar axí a fins que sie servit retorneu en esta pàtria. No te olvides de escriúrer sovint, perquè pugam gosar notícias*

⁹⁷ ACGAX, Fons notarians, notari Miquel Oliveres, Testaments 1750-1761, reg. 1348, f. 89r-92 (2 de maig de 1751).

⁹⁸ APSE, Llibre de baptismes 1749-1755, f. 9r (22 de novembre de 1751).

tuas sempre que sie posible”, perquè a ella la seva partida li havia causat gran desconsol ⁹⁹. La carta, quan es referia als destinataris dels bons desitjos per la felicitat del camí emprès, parlava en plural. Semblaria, per tant, que el camí el féu acompanyat d’algú més.

L’arribada a Cadis degué tenir lloc a mitjans de juny. Les previsions eren embarcar-se amb les mercaderies en el San Jerónimo, més conegut com El Retiro, una nau de 480 tones d’arqueig que havia estat construïda a l’Havana el 1726. En aquesta ocasió el seu *maestre* era Álvaro Nicolás Díaz Fajardo. La primera data certa de l’estada de Manyalich a Cadis és el 21 de juny de 1751, la data que porta el certificat d’haver embarcat en aquesta nau mercaderies per valor de més de 300.000 maravedís de plata antiga, com era preceptiu per poder obtenir la llicència d’anada a Amèrica ¹⁰⁰. Com a criat, pensava endur-s’hi Ignasi Martí, un jove barceloní veí de Mataró que, com veurem ben aviat, mantenia tractes amb el comerciant olotí d’ençà de feia quatre anys. Tal volta fou ell qui ja l’acompanyà des d’Olot mateix. En la sol·licitud de Manyalich perquè viatgés amb ell se’l descriu “*de treinta y seis años de edad, cuerpo regular, reecho, cerrado de barba, frigueño y una cicatriz en la frente*” i, naturalment, solter i sense impediments per passar a Amèrica ¹⁰¹.

Però aviat Simó Manyalich ensopegà amb la mateixa pedra amb què s’havia entrebancat un parell d’anys abans Antoni Pujadas: havia abandonat Olot sense que la seva muller donés davant de notari el consentiment perquè ell trenqués durant un llarg temps l’obligació de la cohabitació matrimonial ¹⁰² i ara, a Cadis, es trobà que la hi reclamaven. Davant de les traves que, per aquesta mancança, se li presentaven per poder obtenir la llicència d’embarcament cap a Amèrica, escrigué immediatament a Olot, el mateix 21 de juny, per dir a la seva muller que ho fes. Mentrestant, provà de remoure tot el que era al seu abast perquè no se li destorbés l’anada a Amèrica, ara que ho tenia tot embarcat i pagat. Sol·licità que se’l deixés marxar, posant com a fiador que arribaria el permís de la seva muller a un comerciant gadità de nom Luís de los Reyes Henríquez. I mirà de

⁹⁹ Carta inclosa a AGI, Contratación, 5492, N. 2, R. 87 (descriu com “Expediente de información y licencia de pasajero a Indias de Simón Manyalich, mercader, con su criado Ignacio Martí, natural de Barcelona, a Veracruz”), f. [1], Olot, 25 de maig de 1751.

¹⁰⁰ AGI, Contratación, 5492, N. 2, R. 87, f. [3r], Cadis, 21 de juny de 1751.

¹⁰¹ AGI, Contratación, 5492, N. 2, R. 87, f. [4r].

¹⁰² Per a totes les gestions descrites a continuació segueixo la documentació recollida a AGI, Contratación, 5492, N. 2, R. 87.

reunir testimonis que poguessin ratificar que la seva dona estava ben d'acord que ell se n'anés a Amèrica. Un d'aquests testimonis fou Francesc Casals, un català de Torredembarra que residia a Cadis, el qual digué que coneixia Manyalich des de feia set anys, i també la seva muller, i que li constava que aquell havia sortit d'Olot cap a Cadis amb el consentiment d'ella. En termes semblants s'expressà el segon testimoni, Ignasi Martí, el jove que era previst que s'embarqués com a criat seu, el qual assegurà que coneixia Manyalich des de feia quatre anys. Provà també de fer servir aquella carta escrita per la seva muller des d'Olot el 25 de maig anterior, en què li desitjava que continués amb un bon viatge, unes paraules que per a ell eren més que suficients per provar el consentiment de l'esposa. En aquest cas, hi havia l'avantatge que, pel que sembla, la seva muller sabia de lletra (el text de la carta i la seva signatura són de la mateixa persona). Però tot plegat no li valgué de res i les autoritats de Cadis, en un acte del 28 de juny, li denegaren la llicència. Simó Manyalich insistí de nou en els perjudicis que li causava la paràlisi dels seus projectes comercials i aportà una nova proposta, que acabaria essent clau en aquest procés: la declaració de Francisco Romero, coronel graduat d'infanteria i veí de Cadis. Desconec la significació d'aquest personatge i la seva relació amb Olot i els olotins, però el seu testimoni fou determinant. L'1 de juliol certificà davant de notari que *"Don Simón Manalich se ausenttó de la villa de Olot, su patria, a esta ciudad para embarcarse en los presentes rexistros con beneplácito y consentimiento de su muger, con porción de carros cargados de mercaderías para el mismo embarque, y que el no havérselo dado autténttico es sin duda alguna ignorancia procedida de falta de práctica en este assumpto, por lo que le ha escrito pidiéndole se lo remitta, como sin duda lo hará"*, i que tot això ho podia afirmar *"por el conocimiento que tiene de este individuo y de otros distinttos paisanos suyos a quienes ha oído hablar sobre el particular"*. Aquest testimoni desencallà la situació i l'endemà mateix Manyalich pogué fer l'habitual jurament de no facilitar l'embarcament de polissons i, si era el cas, de denunciar-los. Finalment, el dia 6 de juliol se li concedí l'anhelada llicència d'embarcament per anar a Amèrica.

A molta distància de Cadis, a Olot, i sense possibilitat d'estar al dia de com li anaven les coses al seu marit, la seva muller Marianna havia rebut l'avís de la urgència de tramitar el seu consentiment perquè pogués passar a les Índies, i cuita a presentar-se a cal notari per fer-lo efectiu. Hi anà el 13 de juliol i així el notari pogué donar fe que Marianna, muller de Simó Manyalich, *"otorgava y otorgó permiso, licencia y facultad al dicho Simón Manyalich, su marido au-*

sente de este Principado, para que pueda passar al Reyno de Indias y residir en él hasta el término de siete años del día presente en adelante contaderos"¹⁰³. No sabem si Simó Manyalich arribà a rebre en persona aquest certificat d'autorització de la seva muller, o si ho féu el seu fiador, però algú considerà que la llicència no s'ajustava als precisos termes que es requerien, de manera que el 20 d'agost següent Marianna n'hagué de fer una de nova, per aclarir, després de dir que el seu marit volia passar a Índies, que això era "*para terminar algunos negocios que allí tiene pendientes*", i esmenar el termini del temps d'estada a Amèrica, que passava ara a ser de només tres anys, el màxim que es permetia als casats¹⁰⁴.

3.2.4. EL VIATGE A AMÈRICA I EL NAUFRAGI DEL SANT JERONI, ÀLIES EL RETIRO (AGOST – SETEMBRE DE 1751).

La seva sortida del port de Cadis va fer-se just un mes després de la llicència, el divendres 6 d'agost de 1751. El Retiro duia embarcades unes 200 persones i una càrrega de mercaderies que havien estat carregades per Tomàs Prats, un agent català de comerç establert a Cadis i que ja ens ha sortit esmentat (la vídua Pujadas li havia atorgat poders en relació amb els béns i negocis del seu difunt marit). En la seva majoria, les mercaderies anaven per compte del comerciant de Barcelona Josep Puiguriger i Clariana i consistien, en bona part, en barrils de vi i d'aiguardent, al costat de 5 peces de lona, 5 caixes i 28 fardells¹⁰⁵, entre els que hi havia d'haver la mercaderia que Manyalich havia traginat des d'Olot per endur-se-la a Amèrica.

Per dissort, l'expedició acabà en tragèdia. S'havia fet tota la ruta atlàntica, s'havia deixat enrere Cuba i la nau era ja a les envistes de la península del Yucatán. I allí es produí el naufragi, just a tocar de l'illa de las Mujeres, davant mateix de Cancún, el 24 de setembre de 1751. La desgràcia fou enorme –només se salvaren uns pocs mariners i el capellà de la nau– i la pèrdua del carregament fou gairebé total¹⁰⁶. A Olot les notícies trigaren a arribar, ja que les comunicacions amb Amèrica només es podien fer per correu marítim i les cartes havien d'esperar que sortís una

¹⁰³ ACGAX, Fons notariais, Olot, notari Francesc Padrós, 1751, reg. 1400, f. 346r-v (13 de juliol de 1751).

¹⁰⁴ ACGAX, Fons notariais, Olot, notari Francesc Padrós, 1751, reg. 1400, f. 386r-v (20 d'agost de 1751).

¹⁰⁵ Per a l'expedició del San Jerónimo el 1751, vegeu C. MARTÍNEZ SHAW, *Cataluña en la carrera de Indias...*, p. 297.

¹⁰⁶ Javier DE CASTRO, «El peso de las fuerzas naturales: los naufragios en el tráfico catalán de la carrera de Indias», Segon Congrés d'Història Moderna de Catalunya, *Pedralbes*, 8-I (1988), p. 469-484, en especial p. 475.

nau en una o altra direcció perquè es poguessin cursar ¹⁰⁷. A l'abril de l'any següent, Pere Joan Serra –de qui ens ocuparem tot seguit– era a Cadis quan li arribà la notícia del naufragi a través d'Ignasi Martí, i la comunicà als socis olotins: *“El referido navío se perdió a 30 leguas de distancia de Veracruz, a la parte occidental, en el paraje que se llama Cavo Catocha, del que dice averse ahogado 170 personas, sin averse salvado más ofiziales que el Padre Capellán, el Condestable y el Guardían de dicho navío; tamvién me dice dicho Ygnacio Martí se abrán salvado algunos géneros, pero aberiados”*. La confirmació que Simó Manyalich era una de les víctimes arribà una setmana més tard. Una nova carta de Pere Joan Serra a Rafel Bassols i a Jaume Serra i Igosa, d'Olot, escrita a Cadis el 25 d'abril, confirmava les temences: *“oy día de la fetja [= fecha] e-sevido [= he sabido] a punto fijo la fúnebre noticia de la muerte de Dn. Simón Manyalich por otro segunda carta que ha recebido del patrón Ygnacio Martí, con el aviso que a salido de la ciudad de Vera Cruz para hir al parague donde ce perdió el navío nombrado El Retiro a recoger los tercios que se an salvado, que creo que no a cido [= sido] tanta pérdia de los géneros como se pensava en este comercio”* ¹⁰⁸. En la mateixa carta els deia que Martí s'havia dirigit al lloc del naufragi *“con el amigo Casals”*, de manera que *“en resumen, de los 3 companjeros no a muerto más que el amigo Dn. Cimón Manyalich, con que, bajo las noticias que hio [= yo] doi a ostes [= ustedes] podrán seguir su maior régimen y governan[z]a, aconsolando de mi parte a la trista viuda y demás familia de dicho difunto”*. Aquest “amic Casals” podria ser Francesc Casals, de Torredembarra, que quan Manyalich encara era a Cadis testificà que feia set anys que el coneixia, i que sabia que la seva muller li havia donat consentiment perquè marxés a Amèrica. A l'estiu d'aquell 1752 Ignasi Martí havia retornat a Cadis, i, per tant, podia confirmar personalment el trist desenllaç i donar fe que no havia estat possible cap mena de recuperació de les mercaderies. Escrivia de nou Pere Joan Serra des de Cadis als socis d'Olot: *“Les partizipo el arrivo a este puerto del patrón Ygnacio Martí, que confirma el fallecimiento del amigo Mañeliq y la tottal pérdida de todos sus géneros”* ¹⁰⁹.

¹⁰⁷ Serveixi d'exemple de la lentitud de les comunicacions entre Amèrica i la Península la carta que el 8 de juny de 1753 envià Pere Joan Serra des de Buenos Aires a Olot, als seus socis Rafel Bassols i Jaume Serra; un cop la carta arribà a Olot, s'hi anotà *“Rebuda a 16 de setembre de 1754”*, i la carta tramesa des de la mateixa ciutat a Olot per Pere Canals el 8 de juny de 1753, que segons una anotació similar, *“La he rebuda dia 7 agost 1754”*; és a dir, que tant en un cas com en l'altre havien trigat més d'un any (ACGAX, Fons de la Comunitat de Preveres de Sant Esteve, 22/11).

¹⁰⁸ ACGAX, Fons de la Comunitat de Preveres de Sant Esteve, 22/11, Cartes de Pere Joan Serra a Bassols i Serra d'Olot, Cadis, dies 17 i 25 d'abril de 1752, respectivament.

¹⁰⁹ ACGAX, Fons de la Comunitat de Preveres de Sant Esteve, 22/11, Carta de Pere Joan Serra a Bassols i Serra d'Olot, Cadis, 12 de juny de 1752.

A diferència del que havia passat amb la mort d'Antoni Pujadas, en els llibres d'òbits de la parròquia de Sant Esteve d'Olot no sembla haver-hi constància de la mort de Simó Manyalich. Sí que hi quedà anotada la mort de la seva vídua, Marianna Illa, el març de 1755, i del fet que fou enterrada a l'església del convent del Carme d'Olot ¹¹⁰.

3.3. L'EXPEDICIÓ DE GÈNERE OLOTÍ A BUENOS AIRES, AMB PERE JOAN SERRA (1751-1753)

Mentre la nau El Retiro s'acostava al continent americà, a Olot Rafel Bassols i Jaume Serra i Igosa, del tot ignorants del fatal desenllaç que tindria aquella seva expedició comercial a Oaxaca, enllestiren una altra tramesa de gèneres a les Índies, ara a Buenos Aires. En aquesta empresa els comerciants olotins havien d'anar a parts iguals amb Pere Joan Serra (que es matricularia de comerciant a Cadis i seria qui s'enduria la mercaderia a Amèrica), Bernat Minguella i Josep Troyà. Els dos primers eren de Barcelona i el tercer d'Aiguafreda, dues circumstàncies que dificulten poder conèixer els detalls de la trajectòria personal de cada un d'ells, com sí que he pogut fer respecte a les expedicions anteriors, en què els protagonistes eren olotins. Una referència esporàdica a la relació entre aquestes tres persones, Serra, Minguella i Troyà, la trobem el 1752, quan el comerciant de Cadis José de Aguilar els nomenà tots tres com a apoderats seus per cobrar un deute del patró Joan Ferrer ¹¹¹.

3.3.1. LA SOCIETAT O COMPANYIA

També per a aquesta tramesa i comerç dels gèneres olotins a Buenos Aires es va crear una societat o companyia, formada per una banda per Rafel Bassols i Jaume Serra i Igosa i, per altra part, pels ja esmentats Pere Joan Serra, Bernat Minguella i Josep Troyà. A manca de l'escriptura de constitució formal de la companyia, el document de reconeixement de la recepció dels gèneres i de debit per part dels socis de fora d'Olot, signat a Barcelona el dia 6 de setembre de 1751 ¹¹², ens per-

¹¹⁰ APSE, Llibre d'òbits 1749-1776, f. 73r (26 de març de 1755). Pocs dies abans havia fet testament, ACGAX, Fons notariais, Olot, notari Miquel Oliveres, Llibre de testaments 1750-1761, reg. 1348, f. 227r-228v (17 de març de 1755).

¹¹¹ C. MARTÍNEZ SHAW, *Cataluña en la carrera de Indias...*, p. 111, nota 110.

¹¹² ACGAX, Fons de la Comunitat de Preveres de Sant Esteve, 22/11 (n'hi ha tres còpies).

met reconèixer alguns dels acords pactats entre ells. El capital de la companyia era el valor de les mercaderies que marxarien cap a Amèrica, que pujava a 1.017 lliures, 12 sous i 7 diners. Pel document indicat, els tres socis no olotins, Pere Joan Serra, Minguella i Troyà, que eren els que s'emportaven la mercaderia, reconeixien deure a Bassols i a Serra, d'Olot, *"la suma y cantidad de 508 ll 16 s 3 procedidos de una partida de géneros que nos llebamos a la Mérica [= la América] por cuenta y riesgo de dichos señores"*, és a dir, la meitat exacta del valor total dels gèneres. Això vol dir que Bassols i Serra n'assumien directament l'altra meitat. Pel que fa als guanys, quedaren que, un cop descomptades aquestes 508 lliures i escaig que els socis de fora quedaven a deure, i les despeses de l'operació, *"del producto que quedará de dicha mercadería se arán dos yguales partes, la una para los dichos señores Bassols y Cierra [= Sierra] y la otra por nosotros los bajo firmados, de lo que nos obligamos a dar buena, leal y berdadera cuenta"*.

Posteriorment, els socis olotins Rafel Bassols i Jaume Serra i Igosa feren una escriptura notarial de repartiment de la seva part ¹¹³. Consideraven que el capital de 508 lliures, 16 sous i 3 diners que havien interessat en la companyia era a parts iguals (*"de manera que cada hu de nosaltres hi ha posat dos centas cinquanta quatre lliuras, vuit sous, un diner y malla"*) i, en conseqüència, també farien parts iguals dels beneficis que es derivessin de l'operació. Queda per saber quin tipus de repartiment degueren fer-se o preveure entre ells els tres socis de l'altra part. Comparat amb el capital que Rafel Bassols i Jaume Serra i Igosa havien posat en l'expedició de Manyalich a Oaxaca, l'embalum d'aquesta tramesa de gèneres per negociar a Buenos Aires és força menor, una cinquena part d'aquella, de manera que semblaria tractar-se, més que d'una expedició pròpia, de la participació dels dos comerciants olotins en una operació comercial més extensa per part dels socis forans.

3.3.2. ELS GÈNERES A ENDUR-SE A AMÈRICA

Dues cartes de Pere Joan Serra a Rafel Bassols enviades l'agost de 1751 apunten algunes previsions sobre l'embalum que hauria de tenir la mercaderia olotina que es volia expedir a Amèrica ¹¹⁴. En la primera, Pere Joan Serra

¹¹³ ACGAX, Fons notarians, Olot, notari Francesc Padrós, 1751, reg. 1400, f. 639r-640v (15 de desembre de 1751).

¹¹⁴ ACGAX, Fons de la Comunitat de Preveres de Sant Esteve, 22/11, Cartes de Pere Joan Serra a Rafel Bassols d'Olot, Barcelona, 26 i 29 d'agost de 1751.

s'excusava que, per estar ocupat, “*no li aspacífico per més astens* [= extens] *la despusceció* [= disposició] *en quan a las mitges y goras* [= mitges i gorres] *que an de cumpondre lo surtiment*” i deixava per una pròxima carta detallar les 600 peces que es preveïen, algunes de les quals sembla que estaven encomanades a Segimon Roure. En la segona, només tres dies després, Pere Joan Serra urgia “*que fasa tota diligència a rametra·m lo panyos del señor Segimon Roura*” i les faixes (peces de drap) que Bassols tingués a mà. Podria ser que aquestes peces no estiguessin destinades a Amèrica, sinó que pertanyessin a alguna altra comanda, ja que en aquesta mateixa carta Pere Joan Serra li deia que marxava “*a Marturell, a beura al señor Baldiri Suye* [= Sunyer?] *para que recabesca las cargas y page als treginers*”. Alguna cosa li devia haver dit Bassols de les seves relacions amb Jaume Serra, perquè Pere Joan Serra comenta que les notícies que li havia donat respecte “*de la nobetat que entre a Vm. y lo señor Jaume Serra ha cudit*” és cosa “*que·m dexa algo suspès*”.

Fos quin fos el possible incident a què es referia la carta, la preparació de l'expedició seguí sense entrebancs. El 6 de setembre quedà tancada la selecció i inventari dels gèneres que Pere Joan Serra s'enduria a Buenos Aires. Aquesta vegada en tenim la relació completa. És una llista, feta amb tot detall, distribuïda pels fardells en què quedava recollida la mercaderia, llesta per al seu transport ¹¹⁵. Dos fardells contenien les peces llargues, i tres altres les peces petites (mitges, gorres o barretines i guants), distribuïdes a parts més o menys iguals entre uns i altres fardells, en previsió que si algun es perdés o deteriorés, en els altres seguís havent-hi una mica de tot. El valor total de les mercaderies de l'expedició feia la suma de les 1.017 lliures, 12 sous i 7 diners que s'ha indicat abans, compreses les despeses d'empaquetar-les i transportar-les. A l'engròs, el contingut de cada fardell queda resumit en la taula II ¹¹⁶.

El detall amb què es va fer l'inventari de la mercaderia ens permet tenir una visió dels gèneres, de les seves varietats i del preu de les mitges, gorres i guants que per aquells anys es fabricaven a Olot, una informació que així, de forma completa i sistematitzada, poques vegades hi ha oportunitat de poder trobar i conèixer. N'he format la següent taula III, que compendia els gèneres i les seves qualitats, més els preus que s'hi indiquen. Cal fer atenció que,

¹¹⁵ ACGAX, Fons de la Comunitat de Preveres de Sant Esteve, 22/11, “*Estado de los géneros comprados en Olot a los señores Jayme Sierra [sic] y Rafael Bassols*”.

¹¹⁶ Taula II. Font: elaboració pròpia a partir de “*Estado de los géneros comprados en Olot a los señores Jayme Sierra y Rafael Bassols*”, esmentat anteriorment.

Taula II RESUM DELS GÈNERES OLOTINS DESTINATS A BUENOS AIRES (SETEMBRE DE 1751)		
CONTINGUT I VALOR DELS FARDELLS		
FARDELL N. 8	3 peces drap musc setzè, de 42 canes i 4 pams	99 ll 17 s. 6
FARDELL N. 9	3 peces drap musc setzè, de 41 canes i 7 pams	98 ll 8 s 1
FARDELL N. 10	32 ½ dotzenes de mitges 1 dotzena de guants d'home i dona 23 dotzenes de gorres	312 ll 17 s
FARDELL N. 11	29 dotzenes de mitges 1 dotzena de guants d'estam per a home i per a dona 20 dotzenes de gorres	303 ll 7 s
FARDELL N. 12	20 ½ dotzenes de mitges 3 dotzenes de guants d'estam, colors 12 dotzenes de gorres	192 ll 8 s
<i>Costos de la tela per a fer els fardells de draps, mitges i gorres, i pel transport de dues càrregues i mitja.</i>		10 ll 15 s
TOTAL		1.017 ll 12 s 7

mentre que per a mitges i guants se'ns dóna el preu unitari, en les gorres el preu és sobre una dotzena. Són gèneres de punt d'estam i de llana, elaborats a mà, i constitueixen la principal manufactura tèxtil olotina d'aquells anys ¹¹⁷.

D'acord amb les quantitats de cada un d'aquests gèneres que dóna l'inventari, d'entre les 82 dotzenes de mitges que s'enviaven, les que tindrien més demanda (sense comptar les 4 dotzenes d'estam i llana de 4 pams, que no se'ns indica si són d'home o de dona) serien, per als homes, les fines (20 dotzenes de fines per 13 de comunes) i, per a les dones, les comunes (22 dotzenes de comunes, 9 de fines, i només mitja dotzena de les de color rosa). De mitges per a nenes o petits, en canvi, només se n'enviaven 13 dotzenes i mitja. Pel que fa a les gorres, no hi ha dubte que les de més èxit haurien de ser les de color nacre (30 dotzenes per a home i una per a nois). De les de colors se n'enviaven 16 per a home i 5 per a nois. Desconec de quin tipus devien ser aquestes gorres identificades com a "grans a la moda, mig guarnides", de les quals només se n'enviaven 3 dotzenes.

¹¹⁷ Taula III. Font: elaboració pròpia a partir, també, de "Estado de los géneros comprados en Olot a los señores Jayme Sierra y Rafael Bassols", acabat d'esmentar.

Taula III						
CLASSES I PREUS A LA MENUDA DELS GÈNERES SUBMINISTRATS PER BASSOLS I SERRA						
MITGES			Preu unitari (parell)			
			HOME	DONA	NENA	PETITES
Estam	Fines	Color nacre	1 ll 1 s	14 sous	9 sous	
		Colors (per a home)	19 s 9			
		Verdes (per a dona)		11 sous		
	Comunes	Color nacre		10 s 6	6 s 9	4 s 6
		Colors (home i nenes)	10 s 9		5 s 6	3 sous
		Verdes (per a dona)		8 sous		
Estam i llana		Color rosa (per a dona)		7 s 6		
		Colors, de 4 pams	6 sous 8 diners			
GORRES			Preu unitari (dotzena)			
			HOME	NOIS		
Fines		Color nacre	5 ll	3 ll 18 s		
		Colors	3 ll 9 s	3 ll		
Grans a la moda, mig guarnits			1 lliura 16 sous			
GUANTS			Preu unitari (parell)			
			HOME	DONA		
Guants d'estam per a home i dona			6 sous			
Guants d'estam colors			6 sous			
Guants d'home i dona			6 sous			

3.3.3. ELS TRÀMITS A CADIS (TARDOR DE 1751 – ESTIU DE 1752)

Pere Joan Serra emprengué camí de Cadis per terra, per l'interior. El dia 11 de setembre de 1751 era a Lleida, des d'on envià una carta als dos socis d'Olot per comentar-los algunes incidències en les guies (la documentació del transport en el pas de les duanes locals). El dia 14 era a Saragossa i tornà a escriure'ls per la mateixa qüestió ¹¹⁸. Els deia que des de Madrid els escriuria una carta més extensa però, si ho féu, la missiva no s'ha conservat. A Cadis hi arribà el dia 11 d'octubre i aquí l'estada fou especialment llarga. El 18 d'octubre féu saber a Bassols i Serra que “*nuestra salida, según se dize, será por principios de el año nuevo que contaremos de 52 [1752]*” ¹¹⁹, però, com veurem, aquestes previsions quedaren sobrepassades. Durant la seva estada a Cadis els convidà a afegir (a “arriscar”, deia ell) més mercaderia, “*bien*

¹¹⁸ Ambdues a ACGAX, Fons de la Comunitat de Preveres de Sant Esteve, 22/11, Cartes de Pere Joan Serra a Rafel Bassols d'Olot, Lleida 11 i Saragossa 14 de setembre de 1751, respectivament.

entendido de los mismos géneros que yo me llevé, o yndiana” i en el cas que fossin mitges, d’home o de dona, “*sean los colores cargados en azul y es-carlata, y por cuenta de paños, an de ser veyntecezenos y treyntadozenos, cargando la mano en los colores, azul, brisa y negro*”. També els instà que, si sabien d’algú mes d’Olot “*que quisiezen passar algunos géneros a la pro-vinzia de Buenos Ayres*”, que procuressin “*sea nuestra compañía el enco-mendero, pues los géneros de essa están mejor en una mano sola, que en muchas por que pescado haze mal a pescado, que en buen catalán decimos que peix fa mal a peix*”¹²⁰. No consta el resultat d’aquestes seves demandes.

Pel que fa a la documentació per poder marxar a les Índies, aquesta vegada no hi hagué entrebancs: poc abans de marxar de Barcelona, el 4 de setembre de 1751, Maria Antònia Aguilera, muller de Pere Joan Serra, havia donat el consentiment al seu marit per poder marxar a Amèrica, davant del notari d’a-quella ciutat Ramon Aliet¹²¹. El 22 de febrer de l’any següent, Joan Pere Serra quedà inscrit a la matrícula del Consolat de Cadis¹²² i immediatament presentà la documentació perquè se li concedís la llicència per passar a Amè-rica. Primer, la certificació de tenir embarcada en la nau El Vigilante (el seu *maestre*, Roca de Samartín) mercaderia per valor de més dels 300.000 ma-ravedís de plata vella. Després, el consentiment de la seva muller i la pre-sentació de Jeroni Prats, veí de Cadis, com a fiador seu. Pensava anar a Amèrica amb Josep Troyà com a criat, “*de treinta y nueve años de edad, de estatura regular, moreno, barba negra y zeja ancha*”, solter i sense impedi-ments. La llicència li fou atorgada el 2 de març, però després Troyà es posà greument malalt i Serra hagué de demanar que se li permetés de substituir-lo per Juan de la Corcha, un gadità “*de 28 años de edad, de estatura regular, delgado, moreno y señal de erida en la frente*”, un canvi que li fou acceptat amb data del 5 de maig.

¹¹⁹ ACGAX, Fons de la Comunitat de Preveres de Sant Esteve, 22/11, Carta de Pere Joan Serra a Rafel Bas-sols i Jaume Serra d’Olot, Cadis, 18 d’octubre de 1751.

¹²⁰ ACGAX, Fons de la Comunitat de Preveres de Sant Esteve, 22/11, Cartes de Pere Joan Serra a Rafel Bas-sols i Jaume Serra d’Olot, Cadis, 18 i 26 d’octubre de 1751, respectivament.

¹²¹ Llicència inclosa a AGI, Contratación, 5494, N. 3, R. 13 (descriu com “Expediente de información y licencia de pasajero a Indias de Pedro Juan Serra, mercader, vecino de Barcelona, con su criado Juan de la Corcha, natural y vecino de Cádiz, a Buenos Aires”), f. [2], Barcelona, 4 de setembre de 1751.

¹²² C. MARTÍNEZ SHAW, *Cataluña en la carrera de Indias...*, p. 108. Vegeu també J. B. RUIZ RIVERA, *El Con-sulado de Cádiz...*, p. 205 (núm. 2.811) on, però, se’l fa nascut a Cadis.

Amb tot, d'allò de sortir cap a Buenos Aires a primers d'any, res de res, i la seva estada i espera s'anà allargassant. A mitjans de febrer havia escrit a Olot que *“según se dize, será nuestra salida por todo el mes de marzo”*¹²³, però tampoc aquest termini no s'acomplí. Mentrestant, a l'abril, arribaren a Cadis les notícies del naufragi, ocorregut el setembre de l'any anterior, d'El Retiro, on anava Simó Manyalich, notícies que ja hem vist que cuità a comunicar a Rafel Bassols i a Jaume Serra i Igosa en dues cartes, en la darrera de les quals, del 25 d'abril, hi afegí que *“nuestra marcha es próxima, pues tenemos pasada la primera rebista”*¹²⁴. Però encara s'hagué d'esperar a Cadis gairebé dos mesos més.

3.3.4. EL VIATGE A BUENOS AIRES (JUNY – SETEMBRE DE 1752)

El 23 de juny de 1752, per fi Pere Joan Serra pogué sortir de Cadis cap a Buenos Aires embarcat en la nau El Vigilante. Les cartes que va trametre a Olot a l'arribada al continent americà, amb l'explicació del viatge als seus socis olotins, constitueixen un document original i espontani que bé es mereix els honors de l'atenció. Aquesta vegada no hi hagué contratemps en el viatge. El dia 10 de setembre, després d'una vuitantena de dies de navegació, El Vigilante arribà al port de Montevideo i hi pogueren desembarcar dos dies després, un lapse de temps segurament necessari per raons sanitàries.

El dia 20, des de Montevideo mateix, Pere Joan Serra explicà per carta als socis d'Olot la seva arribada¹²⁵, de la qual podia sentir-se ben feliç perquè se sabia que altres naus no havien tingut aquesta sort, sinó que havien naufragat. L'endemà d'aquesta carta Serra sortí, també per via marítima, cap a la ciutat de Trinitat, nom antic de Buenos Aires, des d'on tornà a escriure a Olot¹²⁶, ara una carta molt extensa en la qual, en un to exultant per l'èxit del trajecte, donava tota mena

¹²³ ACGAX, Fons de la Comunitat de Preveres de Sant Esteve, 22/11, Carta de Pere Joan Serra a Jaume Serra d'Olot, Cadis, 7 de febrer de 1752.

¹²⁴ ACGAX, Fons de la Comunitat de Preveres de Sant Esteve, 22/11, Cartes de Pere Joan Serra a Rafel Bassols i Jaume Serra d'Olot, Cadis, 17 i 25 abril de 1752. Abans de la seva partida, els escrigué dues cartes més des de Cadis, datades el 5 i 12 de juny de 1752, en les que els comentava la mort de Simó Manyalich i l'arribada al port de Cadis d'alguns vaixells d'Índies amb productes colonials.

¹²⁵ ACGAX, Fons de la Comunitat de Preveres de Sant Esteve, 22/11, Carta de Pere Joan Serra a Rafel Bassols i Jaume Serra d'Olot, Montevideo, 20 de setembre de 1752.

¹²⁶ ACGAX, Fons de la Comunitat de Preveres de Sant Esteve, 22/11, Carta de Pere Joan Serra a Rafel Bassols i Jaume Serra d'Olot, Santísima Trinidad, 18 d'octubre de 1752.

de detalls sobre com havia anat, començant per la parada feta per la nau a les illes Canàries per fer provisió d'aigua potable. També explica la festa celebrada per implorar la protecció de la Mare de Déu Assumpta durant la llarga travessia, i alguns detalls de les condicions atmosfèriques favorables amb què es va poder navegar. *“Participo a Vms. –diu la carta– mi arrivo a esta ciudad [Montevideo] que fue el día 10 del mes próximo pasado de septiembre a las cinco de la tarde, con la maior felicidad, como lo manifiesta aver tenido solo 79 días de navegación, yncluyendo en ellos dos de demora que tuvimos en Canarias durante la aguada que se hizo para más seguridad, en cuio acto se dispuso una solemne fiesta a Nuestra Señora de la Asumpción, eligiéndola como protectora de la nave, que se executó al pasar el primer trópico [el tròpic de Càncer] con una sumptuosa missa cantada y sermón, música, procesión y repetidos tiros de artillería, manifestando cada uno particular devoción y regocijo, el que quiso, esta señora continuase en aumento a vista de tan singulares favores como nos hizo disponiendo que pasásemos la línea [l'Equador] en término de cinco oras la víspera de su dichoso día [el 15 d'agost, festa de l'Assumpció], no parando en esto su divino amparo sino que para la víspera de su natividad gloriosa [8 de setembre] nos reservó el gusto deseado de descubrir la tierra, remunerándole con la dicha de dar fondo y desembarcar en ella, el día de su dulcísimo nombre [12 de setembre]. Merzedes ymponderables que publican tan superior poder, que llegó a extremo de conocerle, los discursos más limitados recaiendo lo referido sobre la felicidad de aver tenido en medio de los caniculares, un tiempo tan fresco, que llegó a nececitar de abrigo la tripulación para executar la maniobra. Dios sea alavado por todo y nos dé salud, para salir con vien de esta dependencia”.*

Part dels gèneres olotins Joan Pere Serra els havia embarcat en el mateix vaixell El Vigilante, però d'altres esperava que vinguessin en un pròxim vaixell: en la seva primera carta als socis olotins, un cop arribat a terra, escrita el 20 de setembre des de Montevideo, els deia: *“El Polloní se está aguardando mediante el poco tiempo que le faltava para salir de Cádiz, y yo más que nadie, por traer la maior parte de nuestros géneros, y con ella mi compañero Bernardo Mingueña. Dios sea servido darnos el gusto de verle”.* Serra es referia al navili El Fredisberg, que no sortiria de Cadis fins al novembre, amb mercaderies a compte i risc de Josep Poloní ¹²⁷. Veurem tot seguit que en aquesta embarcació hi anava una altra expedició olotina, tramesa pels ma-

¹²⁷ Vegeu C. MARTÍNEZ SHAW, *Cataluña en la carrera de Indias...*, p. 302, on figura amb la forma Polony. El nom Polloní surt també en la carta que Pere Canals escriurà als seus socis olotins des de Buenos Aires el 8 de juny de 1753, i que trobarem més endavant.

teixos comerciants olotins Bassols i Serra, però amb uns altres socis, i que no arribà a bon terme. No hi ha notícies que pogués anar-hi també el soci Mingella. Després d'aquesta carta, es perd la pista documental de Pere Joan Serra a Buenos Aires, llevat de poder constatar que encara seguia instal·lat en aquelles terres un any després, quan hi coincidí amb l'agent comercial d'aquesta nova expedició olotina, Pere Canals ¹²⁸. I no se sap res de la major o menor fortuna que els socis olotins pogueren treure d'aquesta expedició.

3.3.5. APÈNDIX: NOTÍCIES INÈDITES SOBRE DOS NAUFRAGIS EN LA CARRERA DE LES ÍNDIES (1752)

En contrast amb un viatge aparentment del tot tranquil –pel que ell comentà–, un cop Pere Joan Serra fou a lloc tingué notícia de dos desastres marítims esdevinguts no feia gaire temps i, segurament impressionat pel que n'havia sentit, tan diferent de la seva pròpia experiència, s'entretingué a explicar-ho amb tot detall en aquesta anterior carta enviada a Olot el 18 d'octubre de 1752.

El primer era el naufragi del vaixell Nuestra Señora de la Luz. Aquesta desfeta és força coneguda, perquè la nau, que es dirigia a la Península, anava carregada d'importants quantitats de monedes i ja se sap que els diners sempre suscitaven més atenció que no pas els viatgers i segons quines altres mercaderies. De fet, ja llavors i fins a temps recents, no han mancat bussejadors que han provat sort per si podien recuperar alguna part de l'or i la plata negades sota el mar en aquest naufragi. Així explicà Pere Joan Serra la desventura del Nuestra Señora de la Luz als seus socis d'Olot: La Luz havia sortit de Montevideo cap a Espanya l'1 de juliol, *“quedándose en tierra el capitán con la gente del botte, y algunos pasajeros, que todos eran en número de 24, con yntención de salir después a alcanzar el navío mediante a ser mui corto el viento y no del todo favorable; llegó la noche y a su entrada le acometió el viento pampero con tanta fuerza, que le obligó a dar fondo con todas las áncoras para poder esperar la llegada del capitán, pero creciendo la borrasca, le rompió las amarras y sacándole hasta tres leguas de distancia, se mudó el viento al norte siempre con la misma fuerza, de suerte que sin poder resistir la intrepidez de las corrientes, se aterraron”*, el vaixell s'obrí i acabà naufraga-

¹²⁸ Canals esmenta Pere Joan Serra en carta seva escrita des de Buenos Aires als socis Rafel Bassols i Jaume Serra d'Olot, del 8 de juny de 1753 (ACGAX, Fons de la Comunitat de Preveres de Sant Esteve, 22/11).

gant. Alguna crònica antiga diu que hi morien 153 persones ¹²⁹. Com que el vaixell s'enfonsà a no gaire distància de terra, el governador de Montevideo mirà amb celeritat de mobilitzar uns bussos per salvar la riquesa que havia anat a parar al fons del mar, i alguna cosa se'n pogué treure. Això darrer Pere Joan Serra encara no ho podia saber en la data de la seva carta. Ell, al contrari, ho donava tot per perdut, perquè es deia que les monedes anaven en saques de cuir i que, per tant, segurament s'haurien desfet immersides en l'aigua del mar: *"Ahora se trabaja en buscar la platta perdida, pero parece que no tendrá efecto la diligencia mediante el conciderarse ya podridos los cueros en que estava ensurronada, y ser aquella cituación mui fangosa y puede ya averse sumerjido"*.

L'altre naufragi de què parlà Pere Joan Serra a la carta fou el del vaixell Nuestra Señora de la Esperanza, aquell que havia sortit de Cadis el 14 de març cap a Buenos Aires, quan el nostre home havia estat entretingut per la paperassa que se li demanava en aquella ciutat abans de marxar a les Índies. Aquest és un naufragi molt poc conegut, tot i haver comportat un important desastre humà, i per tant eleva el valor de l'explicació continguda en aquesta carta adreçada a Olot. La descripció que en féu Serra detalla el drama viscut pels que hi navegaven: *"La Esperanza padeció grande contrariedad en vientos, como se verifica por seis meses que tuvo de la navegación, en cuio tiempo consumió todos los víveres, llegando a extremo de echar el botte al agua para recojer una gaviotta que mataron, la qual repartieron cruda entre todos como pan vendido; esta miseria les obligó a acercarse a tierra frente a la Ysla de Lobos (80 leguas distante de esta ciudad) con el fin de buscar algún ganado para remediar su ambre"*. El pas per l'illa de Los Lobos no els millorà la fortuna, ja que no hi trobaren aliments i a més els convingué de retornar ràpidament a bord *"por yr refrescando el viento, y hallarse fondeados solo con un anclotte, a cuia llegada apretó de suerte el mismo pampero"*. Desnodrits i sense forces per a controlar el vaixell, *"dejándose yr a la voluntad de Dios, arrivaron a la costa del Brasil, y a la entrada del Río Grande naufragaron"*. De tots els que hi anaven només aconseguiren de salvar-se el capità i 24 persones.

Vist tot això, bona raó tenia Pere Joan Serra per expressar la bonança del seu viatge en aquesta carta de considerable llargària. Així que s'acomiadà dels

¹²⁹ Gregorio FUNES, *Ensayo de la historia civil del Paraguay*, Buenos-Ayres y Tucuman, Buenos Aires, 1817, t. III, p. 62.

seus receptors, amb el prec que s'acostessin, en nom seu, a l'església parroquial de Sant Esteve d'Olot, a donar-ne gràcies: "*suplan por mi ausencia una vizita al glorioso Sant Estevan, dedicándosela de mi parte*".

3.4. L'EXPEDICIÓ DE GÈNERE OLOTÍ A BUENOS AIRES, AMB PERE CANALS (1751-1753)

La tercera de les expedicions en què intervingueren Rafel Bassols i Jaume Serra i Igosa la feren associats amb els germans Pere i Francesc Canals, armers barcelonins i, pel que es veu, també comerciants. De manera semblant al cas anterior, a part de la documentació de caràcter particular que ens dóna a conèixer els detalls i desenvolupament de l'expedició, no tenim cap altre instrument públic, llevat de la mateixa escriptura de repartiment feta pels dos socis olotins el 15 de desembre de 1751, en la qual s'establia la distribució a parts iguals entre un i altre dels possibles guanys que s'obtinguessin, tant de l'expedició de Joan Pau Serra com de la de Pere Canals.

Coincidint amb l'expedició anterior, els tractes començaren a esbossar-se l'estiu de 1751. Pere Canals pensava invertir "*fins a unas quatre centas pesas de buit*", però no trobava els gèneres que desitjava, motiu pel qual possiblement es posà en contacte amb Rafel Bassols i Jaume Serra i Igosa, que li devien fer una proposta. La primera carta que tenim sobre aquesta expedició és del 22 de setembre de 1751, escrita per Francesc Canals des de Barcelona als dos olotins ¹³⁰. En ella, després d'acusar rebuda d'unes anteriors cartes seves "*tocan[t] a los gèneros diuhen ban apromtan*", els deia que ho posaria en coneixement del seu germà, "*proposant·li eix negosi en la matexa forma que Vms. me prebenen ab sas cartas, lo que tinch per cert que ho aprobarà*" i que, quan així fos, ell també entraria en el negoci. Pel que fa als gèneres, els insistia "*que en quant a las qualitats dels gèneros y sos preus seran ab lo mateix modo y forma que los que Vms. entregaren a Joan Sierra*" i que haurien de ser aviat a Martorell, per poder-los incloure "*en uns carros deuen partir dimarts prop binén [= propvinent] de esta per la de Cadis*". Les coses van anar al ritme previst. El 29 de setembre, des de Martorell es féu saber als d'Olot que s'havien rebut "*los cis [= sis] fardos de paños, mitjas y gorras, per mans de Malció Santa Eolària [= Melcior Santaeulària], trager de eixa*" (és

¹³⁰ ACGAX, Fons de la Comunitat de Preveres de Sant Esteve, 22/11, Carta de Francesc Canals a Rafel Bassols i Jaume Serra d'Olot, Barcelona 22 de setembre de 1751.

a dir, d'Olot) ¹³¹ i el 15 d'octubre Francesc Canals els comunicà que el dia 6 tot el gènere havia sortit de Martorell amb destinació a Cadis ¹³².

Del conjunt de la mercaderia enviada a Cadis coneixem només el detall de la part que cobrien Rafel Bassols i Jaume Serra i Igosa, que pujava a 526 lliures, 10 sous i 2 diners, segons es pot veure a la taula IV ¹³³.

Taula IV GÈNERES OLOTINS, A CÀRREC DE BASSOLS I SERRA, DESTINATS A BUENOS AIRES (GENER DE 1752)					
	Quantitat		Producte	Valor total (lliures, sous i diners)	
	Dot-zenes.	Unitats.			
MITGES D'ESTAM	1	9	Per a home, fines escarlates	22 ll	1 s
	2	3	Per a dona, fines escarlates	18 ll	18 s
	8	3	Comunes	51 ll	19 s 6
	1	6	Per a minyones	6 ll	1 s 6
	1	-	Xiques	2 ll	14 s
	-	6	Per a home a 4 pams, fines colors	6 ll	12 s
	2	6	Per a home, fines colors	25 ll	2 s 6
	-	6	Per a dona, id.	3 ll	6 s
	9	-	Per a home, comunes, id.	58 ll	1 s
	3	6	Per a dona, id	16 ll	16 s
	1	-	Per a minyones, id	3 ll	6 s
	-	9	Xiques, id	1 ll	7 s
GUANTS D'ESTAM	-	9	De colors	2 ll	14 s
BARRETINES FINES	14	6	Escarlates	72 ll	10 s
	2	9	Colors	9 ll	9 s 9
DRAPS	<i>Cane</i> s	<i>Pam</i> s		<i>Preu unitari</i>	
	66	-	Vint-i-dosens	2 ll 17 s	188 ll 2 s
	13	1	Setzens	2 ll 7 s	30 ll 16 s 10
<i>Tela per als fardells</i>				7 s 6	2 ll 18 s 1
<i>Pels ports d'Olot a Martorell</i>					3 ll 15 s
TOTAL				526 ll	10 s 1

¹³¹ ACGAX, Fons de la Comunitat de Preveres de Sant Esteve, 22/11, Carta de Joan Colomer a Rafel Bassols i Jaume Serra d'Olot, Martorell 29 de setembre de 1751.

¹³² ACGAX, Fons de la Comunitat de Preveres de Sant Esteve, 22/11, Carta de Francesc Canals a Rafel Bassols i Jaume Serra d'Olot, Barcelona 15 d'octubre de 1751.

¹³³ Taula IV. Font: elaboració pròpia a partir de "Noticia dels gèneros que-s quedan a mon càrrech per pasar a Indias de Buenos Ayres, per compte y arrisch de los Srs. Raphael Bassols y Jaume Serra de la vila de Olot", segons rebut fet per Pere Canals el 3 de gener de 1752 (ACGAX, Fons de la Comunitat de Preveres de Sant Esteve, 22/11).

Amb mirada estricta, el valor d'aquestes mercaderies no coincideix exactament amb el que diuen altres fonts. És, però, una diferència del tot menor, que de cap manera no modifica substancialment el valor global. Així, en l'escriptura de repartiment feta entre els dos socis olotins es parla de 526 lliures, 5 sous (i no 10 com reflecteix el total de la taula) i 2 diners; per tant, tocaven a cada un dels dos socis 263 lliures, 2 sous i 7 diners ¹³⁴. La primera quantitat és la que es correspon amb l'altra part que havien de cobrir Pere i Francesc Canals com a interessats que també eren en l'expedició, i que havia de sufragar un altre lot de mercaderies per un valor igual a la part de Bassols i Serra. El 13 de novembre, Francesc Canals els escrivia a Olot que, quan volguessin, els podria fer efectiu l'import "*de la mitat dels gèneros remesos en Cadis*" ¹³⁵. El pagament s'havia de fer a través dels funcionaris de la renda de l'estanc del tabac, amb qui devia haver-hi bona amistat, especialment pel qui ho era a Olot, Manuel Diaz. El 21 de novembre Francesc Canals s'excusà que el comptador de la renda del tabac de Barcelona, Pedro Antonio Martínez, es trobava molt ocupat i que per això "*no se a pogut entregar de las 526 ll 5 s 2 que monta la mitat dels gèneros, segons beix [= veig] per lo comta últim remès per Vms.*", però set dies després pogué comunicar-los que Martínez havia fet les gestions necessàries "*a fi que eix señor don Manuel Dias entrèguia a Vms. 526 ll 5 s 2, las matexas que tinch entregadas de contans en esta*" ¹³⁶.

Per tant, al final el valor íntegre d'aquesta expedició se n'anà al voltant de les 1.053 lliures, una meitat de les quals era en gèneres de punt i draps a compte i risc de Rafel Bassols i Jaume Serra i Igosa, i l'altra meitat la posaven els germans Pere i Francesc Canals, i consistia en mercaderies semblants adquirides per aquests als seus socis d'Olot. Un cop tot el gènere arribà a Cadis, Pere Canals féu rebut de la part que assumien els socis olotins i que seguia essent de 526 lliures, 10 sous i 2 diners ¹³⁷, i hi consignà el seu compromís de fer-ho "*pasar a Índias de Buenos Ayres per compte y arrisch de dits Srs. Bassols y Serra, y luego de venuda dita mercaderia prometo donar fiel y leal compte a dits senyors o a altri per ells (se-*

¹³⁴ ACGAX, Fons notariais, Olot, notari Francesc Padrós, 1751, reg. 1400, f. 639r-640v (15 de desembre de 1751).

¹³⁵ ACGAX, Fons de la Comunitat de Preveres de Sant Esteve, 22/11, Carta de Francesc Canals a Rafel Bassols i Jaume Serra d'Olot, Barcelona, 13 de novembre de 1751.

¹³⁶ ACGAX, Fons de la Comunitat de Preveres de Sant Esteve, 22/11, Cartes de Francesc Canals a Rafel Bassols i Jaume Serra d'Olot, Cadis, 21 i 28 de novembre de 1751.

¹³⁷ ACGAX, Fons de la Comunitat de Preveres de Sant Esteve, 22/11, "*Nottícia dels gèneros que-s quedan a mon càrrech per pasar a Índias de Buenos Ayres, per compte y arrisch de los Srs. Raphael Bassols y Jaume Serra, de la vila de Olot. Cadis, 3 de gener de 1752.*

gons sa disposició)”, amb la previsió “*que del benefici resultará dels referits gèneros pagats tots gastos, serà partidior en dos iguals parts, so és una per dits senyors y la altre per mi*”. Com que l’inventari de la mercaderia es refereix només a la part de Bassols i Serra, s’entén que devia ser d’aquesta part que els germans Canals se’n quedarien la meitat del benefici, en concepte de la seva negociació a Buenos Aires. Tal i com ha estat dit respecte de l’anterior companyia amb Pere Joan Serra, el 15 de desembre de 1751 Rafel Bassols i Jaume Serra i Igosa signaren, davant de notari, el compromís de repartir-se a parts iguals els guanys (i, si fos el cas, les possibles pèrdues) que els correspongessin de la seva part.

Pel que fa a la mercaderia en si, l’anterior taula mostra que s’enviaven cap a Amèrica si fa o no fa els mateixos productes que en l’anterior expedició, llevat d’aquesta distinta denominació de color de major qualitat en les mitges, nacres en l’anterior expedició i escarlates en la present. També cal destacar que es capgiren les mitges de les quals es fa major tramesa, que ara són les comunes per als homes i les fines per a les dones.

El mencionat inventari de les peces a compte dels socis olotins que s’enviaven a Buenos Aires, inclou el preu unitari de cada producte, semblantment a com també ho hem vist respecte dels que s’endugué Pere Joan Serra. Com es pot veure a la taula V, els preus són pràcticament els mateixos en una i altra expedició, llevat de les mitges fines de 4 pams, sensiblement més cares en aquesta ocasió ¹³⁸.

Taula V						
PREUS DELS GÈNERES OLOTINS DESTINATS A BUENOS AIRES (GENER DE 1752)						
MITGES			Preu unitari (parell)			
			HOME	DONA	NENA	Xiques
Estam	Fines	Escarlates	1 ll 1 s	14 s 1	9 sous	
		Colors	16 s 9	11 sous		
		4 pams, colors	1 ll 2 s			
	Comunes	Escarlates		10 s 6	6 s 9	4 s 9
		Colors	10 s 9	8 sous	5 s 6	3 sous
GORRES			Preu unitari (dotzena)			
			HOME			
Fins		Escarlates	5 lliures			
		Colors	3 ll 9 s			
GUANTS			Preu unitari (parell)			
			HOME	DONA		
Guants d'estam de colors			6 sous			

¹³⁸ Taula V. Font: elaboració pròpia a partir de la “Notticia dels gèneros que s queden a mon càrrech per passar a Índias...” suara esmentada.

Dels dos germans barcelonins, fou Pere Canals qui s'ho endugué tot cap a Buenos Aires. Arribat a Cadis, la seva estada i espera en aquest port peninsular de sortida cap a Amèrica van ser llargues, com també ho havien estat les precedents. En una de les úniques dues cartes que es conserven, tramesa per Pere Canals als seus socis olotins el 26 de juny de 1752 des de Cadis ¹³⁹, els comunicava que el dia 23 d'aquell mes havia partit la nau El Vigilante, en la qual viatjava Pere Joan Serra i *"ahont van enbarcats los paños y mitjas y que per part de mon germà Francesch Canals me remeteren Vds"*. Canals havia pensat d'embarcar-s'hi, però al final es quedà a Cadis un temps més, sense que això hagués d'amoïnar a Bassols i Serra, perquè, segons els deia, *"los tinch remesos a un meu germà qui es troba en ella"*, en la ciutat de Buenos Aires, per la qual cosa comptava que quan ell hi arribés d'aquí a un temps, *"penso trobar ja los gèneros de Vds. venuts"* per aquest seu germà.

Pere Canals (que no consta inscrit en la matrícula de comerciants de Cadis ¹⁴⁰) s'embarcà a la nau Nostra Senyora del Rosari, Sant Josep i les Ànimes, també coneguda com El Fredisberg, que partí de Cadis el dia 11 de novembre de 1752 ¹⁴¹. Aquesta fou una altra expedició acabada en naufragi, si bé, en aquesta ocasió, Pere Canals pogué salvar la vida. Ho explicà a Bassols i a Serra en una carta des de Buenos Aires, escrita el 8 de juny de 1753 ¹⁴²: *"Será la presente para notificarles la desgraciada pérdida de nuestro navío (nombrado la Virgen del Rosario, Señor San Joseph y las Ánimas, su capitán maestro D. Joseph Polloní) que fue el día 31 de henero del presente año, en que tuvimos la dicha de salvar las vidas"*. Per sort, segons els digué, els gèneres havien viatjat abans amb El Vigilante, que tingué una plàcida travessia i arribada, i Canals se'n pogué fer càrrec: *"quiso Dios que éste [El Vigilante] llegó con bien, y a mi arribo me encargué de dichos géneros, que quedan en mi poder y con el cuydado de venderlos sin perder ocasión"*. Res, per tant, de l'expectativa que els havia dit molt de temps abans, que un seu germà que era a Buenos Aires els podria col·locar amb antelació.

Al contrari, sembla que l'operació de donar sortida als gèneres olotins va topar amb més dificultats de les que havien previst. Pere Canals els ho deia en la ma-

¹³⁹ ACGAX, Fons de la Comunitat de Preveres de Sant Esteve, 22/11, Carta de Pere Canals a Rafel Bassols i Jaume Serra d'Olot, Cadis, 26 de juny de 1752.

¹⁴⁰ No figura en la relació publicada per J. B. RUIZ RIVERA, *El consulado de Cádiz...* Vegeu p. 147.

¹⁴¹ Data de partença de la nau extreta de C. MARTÍNEZ SHAW, *Cataluña en la carrera de Indias...*, p. 302.

¹⁴² ACGAX, Fons de la Comunitat de Preveres de Sant Esteve, 22/11, Carta de Pere Canals a Rafel Bassols i Jaume Serra d'Olot, Buenos Aires 8 de juny de 1753.

teixa carta des d'Amèrica del dia 8 de juny, adduint dues raons per explicar que no se'n pogués fer una fàcil venda: perquè era un gènere que venia amb un preu massa alt, i perquè de mitges i draps el mercat d'aquella província americana n'estava ben abastit: *"Discurro dejarán poco lucro por dos razones, la una por aver Vds. cargado muy bien la mano en sus precios, que sin escrúpulo puedo dezir estar cargados un veinte y sinco o treinta por ciento por que me consta, y la otra por estar esta tierra muy abastecida de medias y paños ingleses con muchísima conbeniencia como no me dejará mentir el paysano Pedro Juan Sierra, que lo esta biendo y tocando todos los días"*. Que els preus que li havien fixat Bassols i Serra eren massa cars ho acreditava comparant-los amb els preus d'una altra expedició olotina, de la qual, però, no tinc més notícia que la que dóna la carta. Canals sabia que Joan de Molas, comerciant barceloní establert a Cadis, havia comprat al comerciant olotí Isidre Aumatell mitges escarlates a 20 sous (mentre que a ell Bassols i Serra li cobraven a 21 sous) i a 14 sous les de color castor, *"advirtiendó que eran de las más finas que se hazen"*. També el comerciant barceloní havia comprat al d'Olot les gorres escarlates a 4 lliures i 4 sous la dotzena, mentre que a ell, Bassols i Serra les hi cobraven a 5 lliures. *"Esse no es trato, ni puede tener el lucro debido"*, se sincerava Pere Canals en la seva carta als socis olotins.

Tot i això, Pere Canals no renunciava a fer nous negocis amb Rafel Bassols i Jaume Serra i Igosa, perquè, també en l'anterior carta, els proposava que, *"si a los precios sobredichos quieren mandarme hasta 50 dozenas medias pueden acudir a mi hermano, advirtiendó que no siendo largas, de buenos colores y de las más finas no tienen que mandarlas porque no las quiero, pues no quiero trabajar en este mundo para otros y no ganar nada"*. I encara al marge recalcava: *"Advierto que las medias han de ser treinta dozenas color de castor, y veinte scarlata"*.

La documentació exhumada sobre aquesta i les altres expedicions acaba aquí, però això no vol dir que amb ella es pugui donar el tema per clos. Tot al contrari, com acabem de veure, quan semblaria tancar-se una porta, se n'obren de noves.

4. CONCLUSIÓ

Hem començat l'article fent esment de l'olotí Rafel Porxas, que el 1748, segons les notícies que se'n tenien a la vila, era a les Índies. Després hem detallat l'anada a Veracruz d'Antoni Pujadas, iniciada a la primavera de 1749 i que es clogué amb la seva mort, el desembre del mateix any, poc després d'arribar al Nou Continent.

L'any següent, Simó Manyalich traficava amb productes colonials arribats a Cadis i, un any després, el 1751, associat amb Rafel Bassols i amb Jaume Serra i Igosa, ell mateix emprengué un viatge comercial a Oaxaca que acabà en tragèdia pel naufragi de la nau quan ja gairebé era a tocar de la seva destinació. Tots aquests noms eren de gent d'Olot. Mentre Manyalich feia la travessia a Amèrica, els mateixos socis Bassols, i Serra i Igosa posaven en marxa una altra expedició cap a Buenos Aires, fent companyia amb Pere Joan Serra, de Barcelona i dos socis més, cosa que permeté de fer arribar a aquelles terres gèneres manufacturats a Olot el setembre de 1752. També Bassols, i Serra i Igosa el 1751 participaren en una altra expedició de gèneres olotins a Buenos Aires, portats per Pere Canals, de Barcelona, que arribà a bon port. I encara hi hem afegit un altre nom, el del comerciant olotí Isidre Aumatell, que el 1753 havia col·locat gèneres en aquell continent a través del comerciant barceloní establert a Cadis, Joan de Molas.

La llista de noms d'olotins implicats en aquesta aventura americana dels anys centrals del segle XVIII és, per força, una llista oberta. Sense anar més lluny, el maig de 1751 la casa de comerç Alegre i Gibert, de Barcelona, comunicava per carta al també comerciant olotí Ildefons Castellar que, seguint les seves instruccions, havien donat a Antoni Bassols una "*carta de recomendació per nostre amich Dn. Thomàs Prats de Càdiz, en virtut de la qual esperem lo dirigir y protegirà [a Bassols] no sols en aquella ciutat, si també ab sas recomendacions per la Índias*"¹⁴³. Antoni Bassols era d'Olot, fill del cirurgià Joan Bassols i germà d'Ignasi, també cirurgià¹⁴⁴. Potser aquesta vinculació familiar amb la salut pot explicar que, el 1754, quan la fragata La Perla de Catalunya retornà a Cadis després del seu viatge a Veracruz de l'any anterior, entre altres mercaderies portés, per compte i risc del nom d'Antoni Bassols, 16 quintars de xalapa, una planta medicinal pròpia de Mèxic¹⁴⁵. Antoni Bassols va morir a Mèxic, i amb els seus béns, el seu germà fundà un benefici a l'església de la Mare de Déu del Tura d'Olot. Per altra banda, Ildefons Castellar era un negociant olotí ben conegut (en el bienni 1751-1752 fou Batlle Reial de la vila i més endavant ocupà d'altres càrrecs municipals) i no se'ns faria

¹⁴³ Biblioteca de Catalunya, Fons Baró de Castellet, ARX 376, "*Copiadore de cartas de Alegre i Gibert Any 1751*", f. 53r, Carta a Ildefons Castellar, d'Olot, 9 de maig de 1751.

¹⁴⁴ Vegeu Miquel PUIG I REIXACH, "Salut i malaltia a Olot al segle XVIII", *Annals del Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i Comarca*, núm. 21 (2013) p. 108-109.

¹⁴⁵ Vegeu CARLOS MARTÍNEZ SHAW, *Cataluña en la carrera de Indias...*, p. 194.

gens estrany si arribéssim a saber que també hagués participat en negocis americans. Menys notícies tinc d'un jove de nom Verntallat (escrit Ventrellat) que el 1752 era a la Paz, al Perú: quan en aquell any Pere Joan Serra arribà a Buenos Aires, va dir per carta als seus socis olotins que en el viatge s'havia endut unes cartes que Mateu Ventrallat li havia donat per al seu fill i que, atesa la distància entre Buenos Aires i el Perú, encara no havia pogut lliurar-les-hi; demanava als d'Olot que, si més no, fessin saber al pare que no patís, que les hi faria arribar.

El que podia semblar un episodi ocasional, ha anat prenent, doncs, forma de teranyina creixent, lligant noms i expedicions. Si al començament feia l'advertiment de no deixar-nos encasellar en les llistes d'oficis dels olotins del segle XVIII a l'hora de valorar l'activitat econòmica de la vila, ara també ho haig de fer en relació amb el perill de centrar-nos només en les manufactures, en el nombre dels establiments o en les xifres de producció –per cert, unes dades més aviat escasses en aquell temps– sense parar el necessari esment en l'activitat mercantil. Olot i el seu entorn comarcal eren un nucli manufacturer de relativa importància però, precisament perquè generava béns, comptava amb una activitat comercial que li permetia no sols donar sortida a allò que produïa, sinó també eixamplar-ne el mercat i, en la mesura en què era possible, obrir noves vies de col·locació d'aquests béns manufacturats. No podem dir que Olot era una vila d'artesans –en el sentit primigeni del mot, que l'equipara al treball qualificat– sense, a la vegada, afirmar que era una vila de comerciants, i que aquests hi jugaren un paper determinant. És una llàstima que d'aquesta activitat en tinguem encara un coneixement limitat. Sabem d'olotins del segle XVIII que visitaven o es relacionaven amb la fira de la Magdalena, a Belcaire, a Occitània, però en canvi no sabem res de res (llevat d'algun fet anecdòtic) de les fires de Sant Lluç, que tenien lloc aquí a Olot a l'octubre.

Hem vist que Jaume Serra i Igosa i Esteve Igosa tenien participació en la Reial Companyia de Comerç de Barcelona per a les Índies; a més d'ells, també en tenia un tercer olotí, el doctor Miquel Compte, sacerdot, que en el seu testament de 1766, en deixà una acció, per valor de 350 lliures, a favor de l'església de la Mare de Déu del Tura d'Olot, perquè pogués esmerçar-se a dotar el temple amb una nova custòdia. D'altra banda, des de 1763 fins a 1767 el factor d'aquesta companyia al port de Santo Domingo, a les Antilles, va ser l'olotí Pau Orri i Caralt que, un cop retornà d'aquesta destinació, va establir-se a

Madrid, on comandà un establiment de comerç amb el nom de Pau Orri i Companyia, formada amb socis de Girona i Barcelona. Per aquests mateixos anys, tot i que sense precisió exacta, el negociant olotí Miquel Fillol tenia el seu cosí germà Antoni Fillol fent de negociant a Leogane, una població també de l'illa de Santo Domingo, però a la part d'Haití, de domini francès.

En la dècada dels setanta, la irrupció del cotó a la Garrotxa i, sobretot, la introducció dels telers de gènere de punt que permetien una més ràpida producció (i, per tant, més barata) que no pas amb el treball a mans de les dones, van rellançar l'activitat comercial. En aquesta dècada i en la següent es donà l'excepcional establiment d'una nombrosa colònia olotina (i també de gent de la comarca, en especial de Tortellà) en tota la costa mediterrània peninsular, en una autèntica diàspora centrada en poblacions com ara València, Alacant, Múrcia, Jaén, Còrdova, Granada, Màlaga, Sevilla i, naturalment, Cadis, on aquests olotins actuaren d'agents comercials del nou gènere de punt de cotó fet a màquina a la Garrotxa i fins i tot arribaran a establir-hi algun centre de producció. I Amèrica, tot i que de forma discreta pel que fa a notícies, seguí essent-hi present. A Cadis s'hi havia instal·lat Pere Manyalich Illa (el fill gran de Simó Manyalich) el qual, el 1774, va obtenir llicència per poder passar a Veracruz. Al voltant d'aquest mateix any va marxar a Amèrica el courier Josep Bassols (fill de Pere Pau Bassols, mestre de cases), on acabà establint-se pràcticament de per vida. Un cunyat seu, Joan Pujol, també emprengué el camí de les Índies. La llibertat de comerç amb les colònies americanes, atorgada el 1778, que permeté finalment la via directa entre el port de Barcelona i Amèrica sense haver de passar per Cadis, per força degué facilitar encara més les coses.

La segona meitat dels anys setanta i els inicis de la dècada dels vuitanta foren, per a Olot, anys d'especial vitalitat i fins i tot d'una certa eufòria. Fou llavors quan la vila suscità l'admiració dels forans, a la vista del progrés que presentava un poble que semblava condemnat a malviure reclòs entre muntanyes. El 1774 havien arribat a Olot les primeres màquines de gènere de punt de cotó i s'havien constituït també les primeres companyies per a la seva fabricació i venda; l'any següent el rei havia permès atendre la petició de l'ajuntament de destinar el llegat d'Antoni Llopis a la construcció d'un hospici i al socors d'altres necessitats de la vila; el 1777 s'havia iniciat a Olot la fabricació de pintats o indianes; i el 1782 fou l'any en què es projectà dotar la trama urbana d'un eixample que permetés fer front a l'augment de la població, i també l'any

en què es demanà l'establiment a Olot d'una escola de dibuix que pogués fornir de bons artistes les manufactures locals i, en especial, les indiane. No és casualitat que aquest període correspongui al temps en què l'ajuntament d'Olot quedà format per comerciants, negociants i botiguers, una composició que mai abans no s'havia donat.

A vegades pot semblar que fou llavors quan començà del no-res la puixança olotina del segle XVIII. Ben al contrari, les expedicions comercials olotines a Amèrica en els anys 1749-1753 que he presentat, així com els apunts de la seva continuïtat més enllà d'un moment concret, revelen l'existència d'una fortlesa de llarga durada, que permet travar i explicar millor i amb més perspectiva la història moderna d'Olot.